תנ״ך · ראשונים · רש״י · כתובים

רש"י על נחמיה

רש״י

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

רש"י על נחמיה

רש״י

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רשי-על-נחמיה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 7
פסוק א 7
פסוק ב 7
פסוק ג 7
פסוק ד 7
פסוק ה 7
פסוק ו 8
פסוק ז 8
פסוק ט 8
פסוק יא 8
פרק ב 8
פסוק א 8
פסוק ב 8
פסוק ג 9
פסוק ד 9
פסוק ה 9
פסוק ו 9
פסוק ז 9
פסוק ח 9
פסוק ט 10
פסוק י 10
פסוק יא 10
פסוק יב 10
פסוק יג 10
פסוק יד 10
פסוק טו 10
פסוק טז 11
פסוק יז 11
פסוק יח 11
פסוק יט 11
פסוק כ 11
פרק ג 11
פסוק א 11
פסוק ב 11
פסוק ג 12
פסוק ד 12
פסוק ה 12
פסוק ו 12
פסוק ז 12
פסוק ח 12
פסוק ט 12
פסוק י 12
פסוק יא 12
פסוק יב 13
פסוק יג 13
פסוק טו 13
פסוק טז 13
פסוק יז 13
פסוק יח 13
פסוק יט 13
פסוק כ 13
פסוק כא 13
פסוק כג 14
פסוק כה 14
פסוק כו 14
פסוק כח 14
פסוק ל 14
פסוק לא 14
פסוק לב 14
פסוק לד 14
פסוק לה 15
פסוק לו 15

פסוק לז 15
פסוק לח 15
פרק ד 15
פסוק א 15
פסוק ב 15
פסוק ג 15
פסוק ד 15
פסוק ה 16
פסוק ו 16
פסוק ז 16
פסוק ח 16
פסוק ט 17
פסוק י 17
פסוק יא 17
פסוק יב 17
פסוק יג 17
פסוק יד 17
פסוק טז 17
פסוק יז 17
פרק ה 18
פסוק א 18
פסוק ב 18
פסוק ג 18
פסוק ד 18
פסוק ה 18
פסוק ז 18
פסוק ח 19
פסוק ט 19
פסוק י 19
פסוק יא 19
פסוק יב 19
פסוק יג 19
פסוק יד 20
פסוק טו 20
פסוק טז 20
פסוק יז 20
פסוק יח 20
פרק ו 21
פסוק א 21
פסוק ב 21
פסוק ג 21
פסוק ה 21
פסוק ו 21
פסוק ז 21
פסוק ח 22
פסוק ט 22
פסוק י 22
פסוק יא 22
פסוק יב 22
פסוק יג 22
פסוק יד 23
פסוק טו 23
פסוק טז 23
פסוק יז 23
פסוק יח 23
פסוק יט 23
פרק ז 24
פסוק א 24
פסוק ב 24
פסוק ג 24
פסוק ד 24
פסוק ה 24
פסוק ו 24
פסוק ז 24

פרק ח 25
פסוק ב 25
פסוק ג 25
פסוק ד 25
פסוק ה 25
פסוק ו 25
פסוק ז 25
פסוק ח 25
פסוק ט 25
פסוק י 25
פסוק יא 25
פסוק יג 26
פסוק טו 26
פסוק יח 26
פרק ט 26
פסוק א 26
פסוק ב 26
פסוק ד 26
פסוק ה 26
פסוק ז 26
פסוק ח 26
פסוק י 27
פסוק יב 27
פסוק יג 27
פסוק טו 27
פסוק יז 27
פסוק יט 27
פסוק כב 27
פסוק כד 27
פסוק כז 27
פסוק ל 27
פסוק לג 27
פסוק לו 27
פסוק לז 27
פרק י 28
פסוק א 28
פסוק ב 28
פסוק כט 28
פסוק ל 28
פסוק לב 28
פסוק לד 28
פסוק לה 28
פסוק לו 29
פסוק לח 29
פסוק לט 29
פרק יא 29
פסוק א 29
פסוק ב 29
פסוק ג 29
פסוק ד 29
פסוק ט 29
פסוק יא 29
פסוק יב 29
פסוק יג 30
פסוק יד 30
פסוק טז 30
פסוק יז 30
פסוק יט 30
פסוק כ 30
פסוק כא 30
פסוק כב 30
פסוק כג 30
פסוק כד 30
פסוק לו 31

פרק יב 31
פסוק א 31
פסוק ז 31
פסוק ח 31
פסוק ט 31
פסוק י 31
פסוק יב 31
פסוק כב 31
פסוק כג 31
פסוק כד 32
פסוק כה 32
פסוק כו 32
פסוק כז 32
פסוק כח 32
פסוק ל 32
פסוק לא 32
פסוק לד 32
פסוק לו 32
פסוק לז 32
פסוק לח 32
פסוק לט 33
פסוק מ 33
פסוק מא 33
פסוק מד 33
פסוק מז 33
פרק יג 33
פסוק ג 33
פסוק ד 33
פסוק ה 33
פסוק ו 34
פסוק ט 34
פסוק י 34
פסוק יא 34
פסוק יג 34
פסוק טו 34
פסוק טז 34
פסוק יט 34
פסוק כ 34
פסוק כא 35
פסוק כג 35
פסוק כד 35
פסוק כה 35
פסוק כו 35
פסוק כח 35
פסוק כט 35
פסוק לא 35

פרק א

פסוק א

דִּבְרֵי נְחֶמְיָה וְגוֹ'. מִכָּאן וְאֵילָךְ כְּתַב נְחֶמְיָה סֵפֶר זֶה:

שְׁנַת עֶשְׂרִים. הִיא **שְׁנַת עֶשְׂרִים** לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ שֶׁהוּא אַרְתַּחְשַׁשְׂתְּא. וּבְמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה מָצָאנוּ: **שְׁנַת עֶשְׂרִים** "שְׁנַת עֶשְׂרִים" לִגְזֵרָה שָׁוָה, מִן הַכָּתוּב שֶׁנֶּאֱמַר לְמַטָּה "וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ נִיסָן שְׁנַת עֶשְׂרִים לְאַרְתַּחְשַׁשְׂתְּא וְגוֹ'" (נחמיה ב:א). וּמַחֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי הָיוּ מוֹנִין לְחֶשְׁבּוֹן הַשָּׁנִים, וְעַל כֵּן נֶאֱמַר כָּאן: **וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ כִּסְלֵו שְׁנַת עֶשְׂרִים וְגוֹ'**, וְהוּא **כִּסְלֵו** הַבָּא לְאַחַר תִּשְׁרֵי, וּלְמַטָּה נֶאֱמַר "וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ נִיסָן שְׁנַת עֶשְׂרִים וְגוֹמֵר", הוּא נִיסָן שֶׁבְּאוֹתָהּ שָׁנָה. וְאֵינִי יָכוֹל לְפָתֹר וְלוֹמַר מִנִּיסָן הָיוּ מוֹנִין לְחֶשְׁבּוֹן שְׁנוֹתֵיהֶם, וְאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה הַכָּתוּב לְמַטָּה שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ נִיסָן וְגוֹ'" הָיָה קֹדֶם מַעֲשֶׂה זֶה שֶׁנֶּאֱמַר **וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ כִּסְלֵו שְׁנַת עֶשְׂרִים וְגוֹ'**, וְאֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר בָּהֶם, דָּבָר זֶה אֵינִי יָכוֹל לְפָתֹר וְלוֹמַר, וְהַפָּרְשִׁיּוֹת מוֹכִיחוֹת, שֶׁאַף אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה שֶׁל פָּרְשָׁה שְׁנִיָּה לֹא הָיְתָה כִּי אִם בְּשִׁבְיל מַעֲשֶׂה זֶה שֶׁל פָּרְשָׁה זֹאת רִאשׁוֹנָה:

פסוק ב

אֶחָד מֵאַחַי. אֶחָד מֵחֲבֵרַי:

וָאֶשְׁאֲלֵם עַל הַיְּהוּדִים וְגוֹ'. שְׁאַלְתִּי לָהֶם עַל עִנְיַן פְּלֵיטַת הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ בִּירוּשָׁלַיִם מִן הַשֶּׁבִי שֶׁל בָּבֶל:

הַפְּלֵיטָה. עַל שֵׁם שֶׁנִּצּוֹלוּ מִגָּלוּת בָּבֶל:

וְעַל יְרוּשָׁלָם. וְעַל עִנְיַן הָעִיר שָׁאַלְתִּי אֲלֵיהֶם:

פסוק ג

וַיֹּאמְרוּ לִי. הֵשִׁיבוּ לִי עַל רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן, תְּחִלָּה עַל עִנְיַן הַיְּהוּדִים וְאַחַר כָּךְ עַל עִנְיַן הַחוֹמוֹת וְהַשְּׁעָרִים:

הַנִּשְׁאָרִים וְגוֹ'. אוֹתָם הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ שָׁם בִּמְדִינַת יְרוּשָׁלַיִם, הֵם נְתוּנִים **בָּרָעָה גְּדוֹלָה וּבְחֶרְפָּה**, לְפִי שֶׁהָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים בּוֹזְזִים וְשׁוֹלְלִים אוֹתָם:

וְחוֹמַת יְרוּשָׁלַם מְפֹרָצֶת. וְחוֹמַת הָעִיר הֲרֵי הִיא פְּרוּצָה, וְהַשְּׁעָרִים שְׂרוּפִים **בָּאֵשׁ** כְּקַדְמָתָן; שֶׁיִּשְׂרָאֵל לֹא בָּנוּ חוֹמוֹת הָעִיר וּשְׁעָרֶיהָ כִּי אִם בְּנָיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לְבַדּוֹ:

נִצְּתוּ. כְּמוֹ נוּצְּתוּ (ספרים אחרים: נִצְּתוּ כמו נִתְּצוּ):

פסוק ד

יָמִים. כַּמָּה יָמִים:

פסוק ה

אָנָּא. לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה וּתְחִנָּה:

פסוק ו

קַשֶּׁבֶת. כְּמוֹ קוֹשֶׁבֶת כּוּ', כַּאֲשֶׁר יֹאמַר מֵי"אָהַב" (בראשית כז:ט) "אוֹהֵב" (שמואל א יח:טז), כֵּן יֹאמַר מִן קָשַׁב קוֹשֵׁב וְקוֹשֶׁבֶת:

פסוק ז

חָבוֹל. שֵׁם דָּבָר, לְשׁוֹן הַשְׁחָתָה. וְחֵי"ת נִנְקְדָה בַּחֲטַף פַּתָּח. וְאֵינִי יָכוֹל לְפוֹתְרוֹ בִּלְשׁוֹן פָּעוּל, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִנְקֹד חֵי"ת בְּקָמַץ גָּדוֹל:

חָבַלְנוּ. לְשׁוֹן הַשְׁחָתָה, כְּמוֹ (דניאל ו:כג) "חֶבוּלָא לָא עֲבַדְתְּ", וְכֵן חִבְּרוֹ מְנַחֵם:

פסוק ט

אִם יִהְיֶה נִדַּחֲכֶם. כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם יִהְיֶה נִדַּחֲךָ וְגוֹ'" (דְּבָרִים ל:ד):

פסוק יא

אָנָּא אֲדֹנָי תִּהִי נָא אָזְנְךָ קַשֶּׁבֶת. בִּתְחִלַּת תְּפִלָּתוֹ אָמַר לָשׁוֹן זֶה שֶׁל תְּחִנָּה, וְכֵן לְאַחַר תְּפִלָּתוֹ:

לְעַבְדְּךָ הַיּוֹם וְגוֹ'. כָּךְ הָיָה מִתְפַּלֵּל עַל עַצְמוֹ:

לִפְנֵי הָאִישׁ הַזֶּה. לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ:

מַשְׁקֶה. כְּמוֹ (בראשית מ:א) "מַשְׁקֵה לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם", וְזֶה שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה (עזרא ב:סג). כִּדְבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ: הַתִּרְשָׁתָא הוּא נְחֶמְיָה:

פרק ב

פסוק א

לְאַרְתַּחְשַׁסְתְּא. הוּא דָּרְיָוֶשׁ (עזרא ד:ה), וְעַל שֵׁם הַמַּלְכוּת נִקְרָא כָּךְ:

יַיִן לְפָנָיו. הֵבִיאוּ יַיִן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ בֶּחָצֵר:

וָאֶשָּׂא אֶת הַיַּיִן. וְאָנֹכִי נָשָׂאתִי אֶת כּוֹס הַיַּיִן וּנְתַתִּיהָ לַמֶּלֶךְ. וְכָךְ הוּא הַמִּנְהָג, שֶׁהַמֵּבִיא יַיִן בַּחֲצַר הַמֶּלֶךְ אֵינוֹ נוֹשֵׂא וְנוֹתְנוֹ לַמֶּלֶךְ, אֲבָל שַׂר הַמַּשְׁקִים מְקַבֵּל כּוֹס הַיַּיִן מִיַּד הַמֵּבִיא וְהוּא נוֹשֵׂא וְנוֹתְנוֹ לַמֶּלֶךְ:

לֹא הָיִיתִי רַע לְפָנָיו. וַאֲנִי לֹא הָיִיתִי רָגִיל לִהְיוֹת רַע לְפָנָיו בְּרוֹעַ פָּנִים, כִּי אִם שָׂמֵחַ וְטוֹב לֵב, וְעַתָּה הָיִיתִי זוֹעֵף בְּרוֹעַ פָּנִים:

פסוק ב

וְאַתָּה אֵינְךָ חוֹלֶה. וַהֲרֵי אֵין אַתָּה חוֹלֶה:

אֵין זֶה. אֵין הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה **כִּי אִם רַע לֵב,** שֶׁיֵּשׁ בִּלְבָבְךָ עָלַי לַהֲמִיתֵנִי בְּסַם הַמָּוֶת בִּשְׁתִיַּת כּוֹס זֶה:

וָאִירָא הַרְבֵּה מְאֹד. וְנִתְיָרֵאתִי מְאֹד עַל כָּךְ, שֶׁלֹּא יַעֲלִיל עָלַי הַמֶּלֶךְ עֲלִילָה:

פסוק ג

מַדּוּעַ לֹא יֵרַע פָּנַי. מַדּוּעַ לֹא יִהְיוּ פָּנַי רָעִים:

אֲשֶׁר הָעִיר יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁהִיא בֵּית קִבְרוֹת אֲבוֹתַי, חֲרֵבָה:

פסוק ד

עַל מַה זֶּה אַתָּה מְבַקֵּשׁ. אֵי זֶה דָּבָר תְּבַקֵּשׁ מִמֶּנִּי וְאֶעֱשֶׂה לְךָ:

וָאֶתְפַּלֵּל. וְאָמַרְתִּי לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ בִּתְפִלָּתִי: כֵּן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ **אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם**, שֶׁתְּמַלֵּא שְׁאֵלָתִי וּבַקָּשָׁתִי:

פסוק ה

אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנִי. שֶׁתִּתֵּן לִי רְשׁוּת לַעֲלוֹת לִירוּשָׁלַיִם וְלִבְנוֹתָהּ:

פסוק ו

וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ. בְּשָׁעָה שֶׁדִּבֵּר אֵלַי הַמֶּלֶךְ הָיְתָה אִשְׁתּוֹ הַמַּלְכָּה יוֹשֶׁבֶת אֶצְלוֹ:

וְהַשֵּׁגַל. אִשְׁתּוֹ הַמַּלְכָּה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ה:ב) "שֵׁגְלְתָּהּ וּלְחֵנָתֶהּ". שֶׁכֵּן נוֹהֵג הַמִּקְרָא לִכְתֹּב הַמַּלְכָּה אֵצֶל הַפִּלֶּגֶשׁ "נָשָׁיו וּפִילַגְשָׁיו" (דברי הימים ב יא:כא), כְּמוֹ "מְלָכוֹת וּפִילַגְשִׁים" (שיר השירים ו:ט):

עַד מָתַי יִהְיֶה מַהֲלָכְךָ. מָתַי תִּרְצֶה שֶׁיִּהְיֶה מַהֲלָכְךָ וּמַסָּעֲךָ?:

וּמָתַי תָּשׁוּב. וּמָתַי דַּעְתְּךָ לַחֲזוֹר?:

יִשְׁלָחֵנִי. נָתַן לִי רְשׁוּת לָלֶכֶת:

וָאֶתְּנָה לוֹ זְמַן. נָתַתִּי לוֹ זְמַן לַחֲזוֹר:

פסוק ז

אִגְּרוֹת יִתְּנוּ לִי. סוֹפְרֶיךָ עַל רְשׁוּתְךָ וְדַעְתְּךָ, חֲתוּמוֹת בְּחוֹתָמְךָ, עַל פַּחֲוַת עֵבֶר הַנָּהָר שֶׁל צַד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:

אֲשֶׁר יַעֲבִירוּנִי. וְיִתֵּירוּנִי לְשָׁלוֹם:

עַד אֲשֶׁר אָבוֹא. לִירוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר בִּמְדִינַת יְהוּדָה:

פסוק ח

וְאִגֶּרֶת אֶל אָסָף. וְתִשְׁלַח כְּתַב אִגֶּרֶת אֶל אָסָף:

שׁוֹמֵר הַפַּרְדֵּס. מְמֻנֶּה הָיָה עַל הַיְעָרִים אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ:

לְקָרוֹת. מִשְׁקַל חָזָק לַעֲשׂוֹת תִּקְרוֹת וְקוֹרוֹת לְשַׁעֲרֵי בֵּירוֹת הַר הַבַּיִת, שֶׁהֲרֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בָּנוּ בְּבִנְיָנוֹ, אֲבָל שַׁעֲרֵי חוֹמוֹת הַר הַבַּיִת וְחוֹמַת הֶחָצֵר אֲשֶׁר סָבִיב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לֹא בָּנוּ עֲדַיִן:

וּלְחוֹמַת הָעִיר. וְלַעֲשׂוֹת קוֹרוֹת לְחוֹמַת הָעִיר:
וְלַבַּיִת אֲשֶׁר אָבוֹא אֵלָיו. וְלַעֲשׂוֹת בַּיִת אֲשֶׁר אֵשֵׁב בּוֹ לְצָרְכִי:
וַיִּתֶּן לִי הַמֶּלֶךְ. אֶת כָּל אֲשֶׁר שְׁאַלְתִּי מִמֶּנּוּ:
כְּיַד. כְּפִי יָדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהָיְתָה **טוֹבָה עָלַי** לְהַצְלִיחֵנִי:

פסוק ט

וָאֶתְּנָה לָהֶם אֵת אִגְּרוֹת הַמֶּלֶךְ. לְמַעַן יְתַיְּרוּנִי לְשָׁלוֹם:
שָׂרֵי חַיִל וּפָרָשִׁים. שִׁלַּח הַמֶּלֶךְ עִמִּי לִכְבוֹדִי, לְמַעַן אֵלֵךְ לְשָׁלוֹם:

פסוק י

וַיִּשְׁמַע סַנְבַלַּט וְגוֹ'. כַּאֲשֶׁר שָׁמְעוּ שֶׁבָּאתִי לְבַקֵּשׁ טוֹבָה עַל יִשְׂרָאֵל וְלִבְנוֹת חוֹמוֹת יְרוּשָׁלַיִם, וַיֵּרַע בְּעֵינֵיהֶם, כִּי הָיוּ צָרֵי יְהוּדָה וּבִנְיָמִין (עזרא ד:א):

פסוק יא

וָאֱהִי שָׁם יָמִים שְׁלֹשָׁה. הָיִיתִי בִּירוּשָׁלַיִם יָמִים שְׁלֹשָׁה וּלְסוֹף שְׁלֹשֶׁת יָמִים קַמְתִּי בַּלַּיְלָה אֲנִי וַאֲנָשִׁים מְעַטִּים עִמִּי וְלֹא הִגַּדְתִּי לְשׁוּם אָדָם אֵת אֲשֶׁר נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּלִבִּי:

פסוק יב

וּבְהֵמָה אֵין עִמִּי. כִּי כָּל הָאֲנָשִׁים מוּעָטִים אֲשֶׁר עִמִּי הָלְכוּ בְרַגְלֵיהֶם, אֲבָל אֲנִי לְבַדִּי הָיִיתִי רוֹכֵב עַל בְּהֵמָה; שֶׁלֹּא הָיוּ רוֹצִים לִרְכֹּב עַל סוּסֵיהֶם, לְמַעַן יִהְיוּ יוֹצְאִים מִן הָעִיר בְּצִנְעָא, בְּלֹא יְדִיעַת אָדָם. וְהֵם הָלְכוּ לִשְׁבֹּר וּלְהַפִּיל חוֹמוֹת הָעִיר בַּלַּיְלָה, וּלְהַרְבּוֹת פִּרְצוֹתֶיהָ, לְמַעַן יִהְיוּ בְּנֵי הָעִיר לְמָחָר לְהוּטִים וּמַסְכִּימִים בְּעֵצָה אַחַת עִם נְחֶמְיָה לִבְנוֹת חוֹמוֹת הָעִיר, וְכֵן מוֹכִיחַ הַמַּעֲשֶׂה בְּתוֹךְ הַפָּרָשָׁה:

פסוק יג

וָאֵצֵא בְשַׁעַר הַגַּיְא. יָצָאתִי בְּאוֹתוֹ **שַׁעַר בַּלַּיְלָה** עִם הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עִמִּי לְצַד אוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁל **עֵין הַתַּנִּין** וּלְאוֹתוֹ **שַׁעַר הָאַשְׁפֹּת** שֶׁבְּחוֹמוֹת הָעִיר. וְהָיִיתִי פּוֹרֵץ בַּחוֹמָה, וְהַחוֹמָה הָיְתָה נוֹחָה לְהַפִּילָהּ וְלִפְרֹץ בָּהּ לְפִי שֶׁהָיְתָה שְׁרוּפָה **בָּאֵשׁ**:
אֲשֶׁר הֵם פְּרוּצִים. שֶׁהֵם אוֹתָם מְקוֹמוֹת שֶׁהָיוּ פְּרוּצִים וְהֵם פָּרְצוּ בָּהֶם יוֹתֵר:

פסוק יד

וָאֶעֱבֹר אֶל שַׁעַר הָעַיִן. וְרָצִיתִי לַעֲבֹר אֶל אוֹתָן מְקוֹמוֹת שֶׁבְּחוֹמַת הָעִיר וּבְאוֹתָן פְּרָצוֹת, וְאֵין מָקוֹם בְּאוֹתָן פְּרָצוֹת לַעֲבֹר בֵּינֵיהֶם רוֹכֵב עַל הַבְּהֵמוֹת, שֶׁהָיוּ פְּרָצוֹת קְטַנּוֹת:

פסוק טו

וָאֱהִי עוֹלֶה. וְהָיִיתִי עוֹלֶה מִצַּד אֶחָד בַּלַּיְלָה, וְהָיִיתִי שׁוֹבֵר בַּחוֹמָה עִם הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עִמִּי:
וָאָשׁוּב וָאָבוֹא. וְכַאֲשֶׁר חָזַרְתִּי בָּאתִי דֶּרֶךְ **שַׁעַר הַגַּיְא**:

פסוק טז
וְהַסְּגָנִים. אֲשֶׁר בָּעִיר, לֹא הָיוּ יוֹדְעִין לְהֵיכָן הָלַכְתִּי וְאֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר עָשִׂיתִי:
עַד כֵּן. עַד עַתָּה:

פסוק יז
וָאוֹמַר אֲלֵיהֶם. לְמָחָר אָמַרְתִּי לָהֶם:
וְלֹא נִהְיֶה עוֹד חֶרְפָּה. שֶׁלֹּא יִהְיוּ צָרֵינוּ בוֹזְזִים וְשׁוֹלְלִים אוֹתָנוּ:

פסוק יח
אֶת יַד אֱלֹהַי. אֲשֶׁר נָתַן לִי חֵן וְהַצְלָחָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ:
לַטּוֹבָה. הַכֹּל נִתְכַּוְּנוּ לְטוֹבָה, לִבְנוֹת חוֹמַת הָעִיר וּמִגְדָּלֶיהָ:

פסוק יט
וַיַּלְעִיגוּ. כַּאֲשֶׁר שָׁמְעוּ הַצָּרִים שְׁמוּעַת בִּנְיַן חוֹמַת הָעִיר, הָיוּ מַלְעִיגִים עָלֵינוּ:
הֲעַל הַמֶּלֶךְ. אִם עַל הַמֶּלֶךְ אַתֶּם מוֹרְדִים לִבְנוֹת חוֹמַת הָעִיר כְּדֵי לִמְרוֹד בּוֹ:

פסוק כ
וְלָכֶם אֵין חֵלֶק. מַה לָּכֶם בְּבִנְיַן חוֹמַת הָעִיר הַזֹּאת כִּי אֵין לָכֶם חֵלֶק בָּהּ:

פרק ג

פסוק א
שַׁעַר הַצֹּאן. כָּךְ שְׁמוֹ שֶׁל שַׁעַר:
הֵמָּה קִדְּשׁוּהוּ. לְאוֹתוֹ שַׁעַר בְּקֻדֶּשַׁת הָעִיר:
דַּלְתוֹתָיו. שֶׁל שַׁעַר:
וְעַד מִגְדַּל הַמֵּאָה. כָּךְ שְׁמוֹ שֶׁל מִגְדָּל:

פסוק ב
וְעַל יָדוֹ. אֵצֶל יָדוֹ, בְּסָמוּךְ לוֹ שֶׁל כָּל בּוֹנֶה וּבוֹנֶה שֶׁבָּנוּ אוֹתוֹ בְּבִנְיַן שֶׁל שַׁעַר הַצֹּאן:
בָּנוּ אַנְשֵׁי יְרֵחוֹ. שֶׁכָּךְ הָיוּ מִנְהָגָם: הַלֵּלוּ הָיוּ בּוֹנִים כָּאן בְּחוֹמַת הָעִיר עַד תַּשְׁלוּם בִּנְיָנָהּ הַמּוּטָל עֲלֵיהֶם, וְהָאֲחֵרִים הָיוּ בּוֹנִים סָמוּךְ לַבִּנְיָן הָרִאשׁוֹן, וְכָךְ הָיָה מִנְהָגָם בָּזֶה אַחַר זֶה עַד שֶׁנִּבְנֵית כָּל הַחוֹמָה:
וְעַל. כְּמוֹ (במדבר ב:כ) "וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה", בְּסָמוּךְ, וְכֵן פִּתְרוֹנוֹ: סָמוּךְ לְבִנְיָן יָדוֹ. וְהַמִּקְרָא לֹא דִקְדֵּק בִּלְשׁוֹנוֹ, פְּעָמִים שֶׁהוּא אוֹמֵר: **עַל יָדוֹ**, וּפְעָמִים שֶׁהוּא אוֹמֵר: עָלָיו, וְאַחֲרָיו הֶחֱזִיק:

פסוק ג
וְאֵת שַׁעַר הַדָּגִים. כָּךְ שֵׁם הַשַּׁעַר:
הֵמָּה קֵרוּהוּ. נָתְנוּ הַקּוֹרוֹת וְתִקְרוֹת עַל הַשַּׁעַר:
קֵרוּהוּ. מִשְׁקָל חָזָק, כְּמוֹ מִן קָרָה, דּוּגְמַת "הַמְקֻרֶה בַּמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו" (תהילים קד:ג). וְקוּ"ף שֶׁל קֵרוּהוּ אֵינָהּ נְהוּגָה לְינָקֵד בְּחִירִ"ק בְּעִנְיָן זֶה מִפְּנֵי רי"ש שֶׁל אַחֲרֶיהָ, כְּמוֹ "בֵּרְךְ" (תהילים י:ג), "חֵרַף עֹשֵׂהוּ" (משלי יז:ה), "וּבֵרַכְתִּיהָ וְהָיְתָה לְגוֹיִם" (בראשית יז:טז), "וְזֵרִיתִים בָּאֲרָצוֹת" (יחזקאל כט:יב):
מַנְעוּלָיו. מַסְגְּרָיו שֶׁשְּׁוִירְלַ"ץ בְּלַעַ"ז:

פסוק ד
הֶחֱזִיק. לִבְנוֹת הַבִּנְיָן:

פסוק ה
הַתְּקוֹעִים. כָּךְ הָיוּ נִקְרָאִים עַל שֵׁם מְקוֹמָם שֶׁהָיָה תְּקוֹעַ:
אַדִּירֵיהֶם. עֲשִׁירִים שֶׁל תְּקוֹעַ:
לֹא הֵבִיאוּ צַוָּארָם. לֹא סִיְּעוּ בַּעֲבוֹדָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לִבְנוֹת חוֹמַת הָעִיר:

פסוק ו
וְאֵת שַׁעַר הַיְשָׁנָה. כָּךְ שְׁמָהּ:

פסוק ז
לְכִסֵּא פַּחַת עֵבֶר הַנָּהָר. כִּסֵּא אֶחָד בָּנָה כְּדֵי לֵישֵׁב בּוֹ אוֹתוֹ פַּחַת שֶׁל עֵבֶר הַנָּהָר:

פסוק ח
צוֹרְפִים. אוֹתָהּ מִשְׁפָּחָה הָיְתָה נִקְרֵאת עַל שֵׁם אוּמָנוּתָם:
וַיַּעַזְבוּ יְרוּשָׁלַם. מִלְּאוּהָ עָפָר עַד הַחוֹמָה הָרְחָבָה, כְּדֵי לְהַחֲזִיקָהּ:

פסוק ט
שַׂר חֲצִי פֶּלֶךְ יְרוּשָׁלָם. שַׂר הָיָה עַל חֲצִי הָעָם שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, פֶּלֶךְ לְשׁוֹן דֻּכָּסוּת וּמַלְכוּת:

פסוק י
וְנֶגֶד בֵּיתוֹ. נָפַל חֶלְקוֹ לִבְנוֹת שֶׁהָיָה בֵּיתוֹ סָמוּךְ לְאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁל חוֹמַת הָעִיר:

פסוק יא
מִדָּה שֵׁנִית. כְּאוֹתָהּ מִדָּה אֲשֶׁר בָּנָה חֲבֵירוֹ שֶׁל מַעְלָה, גַּם הוּא בָּנָה כְּמוֹתוֹ, **מִדָּה שֵׁנִית** בִּבְנְיַן הַחוֹמָה. אֵינוֹ נוֹפֵל לוֹמַר לְשׁוֹן מִדָּה בִּבְנְיַן הַשְּׁעָרִים, לְפִי שֶׁאֵין לָהֶם כִּי אִם בִּבְנְיַן חֵלֶק שֶׁל חוֹמָה, שֶׁלֹּא מָצִינוּ בְּכָל הַפָּרָשָׁה בִּבְנְיַן הַשְּׁעָרִים לְשׁוֹן מִדָּה:

וְאֵת מִגְדַּל הַתַּנּוּרִים. גַּם הוּא בָּנָה אוֹתוֹ מִגְדָּל שֶׁשְּׁמוֹ כָּךְ. כָּל הַמִּגְדָּלִים הַלָּלוּ שֶׁבַּפָּרָשָׁה הָיוּ בְּנוּיִים בְּחוֹמַת הָעִיר סָבִיב:

פסוק יב

הוּא וּבָנוֹתָיו. שַׁלּוּם וּבְנוֹתָיו הֶחֱזִיקוּ לִבְנוֹת הַבִּנְיָן:

פסוק יג

עַד שַׁעַר הַאַשְׁפּוֹת. וְשַׁעַר **הָאַשְׁפּוֹת** לֹא הָיָה בִּכְלָל:

פסוק טו

שַׁר פֶּלֶךְ הַמִּצְפָּה. שַׂר וְדוֹכוֹס הַמִּצְפָּה:

הוּא יְבָנֶנּוּ. הוּא הָיָה בּוֹנֶה אוֹתוֹ שַׁעַר:

וִיטַלְלֶנּוּ. וְהוּא הָיָה מְסַכֵּךְ אוֹתוֹ, לְשׁוֹן מְטַלַּלְתָּא:

וְאֵת חוֹמַת בְּרֵכַת הַשֶּׁלַח. שֶׁהוּא נוֹטֶה לְצַד גַּן הַמֶּלֶךְ:

וְעַד הַמַּעֲלוֹת. הֵם הָיוּ מַכִּירִים מְקוֹמוֹת הַלָּלוּ:

פסוק טז

בֵּית צוּר. שֵׁם מָקוֹם:

פסוק יז

לְפֶלְכּוֹ. מֵאוֹתָהּ שְׂרֵרָה חֲצִי פֶּלֶךְ בָּנָה בִּנְיָן זֶה. לְפִלְכּוֹ כְּ"ף דְּגוּשָׁה, כַּאֲשֶׁר יֹאמַר מִן מֶלֶךְ מַלְכּוֹ, מִן עֶבֶד עַבְדּוֹ, כֵּן יֹאמַר מִן פֶּלֶךְ פִּלְכּוֹ; שְׁאוֹת אַחֲרוֹנָה שֶׁל שֵׁם דָּבָר מֵאוֹתִיּוֹת בג"ד כפ"ת דְּגוּשׁוֹת:

פסוק יח

אֲחֵיהֶם. הַלְוִיִּם:

פסוק יט

מִנֶּגֶד עֲלוֹת הַנֶּשֶׁק. כְּנֶגֶד אוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁהָיוּ עוֹלִים הַגִּבּוֹרִים אֶל **הַנֶּשֶׁק**. לְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא נִרְאֶה שֶׁהָיָה שָׁם מָקוֹם אֶחָד בְּסָמוּךְ לַחוֹמָה וּכְלֵי זַיִן שֶׁל נֶשֶׁק הַגִּבּוֹרִים הָיוּ נוֹתְנִין (ספרים אחרים: נְתוּנִים) שָׁם כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר "עֲרֵי מִבְצָר וְהַנֶּשֶׁק" (מלכים ב י:ב):

הַמִּקְצוֹעַ. לְקֶרֶן זָוִית שֶׁל חוֹמָה:

פסוק כ

הֶחֱרָה. פִּתְרוֹנוֹ לְפִי עִנְיָנוֹ, וְכָפֶל לָשׁוֹן הוּא עַל הַחִזּוּק:

פסוק כא

מִפֶּתַח בֵּית אֶלְיָשִׁיב וְעַד תַּכְלִית וְגוֹ'. מִנֶּגֶד אוֹתוֹ בַּיִת בָּנָה בִּנְיָנוֹ:

פסוק כג
נֶגֶד בֵּיתָם. שֶׁהָיָה שָׁם בְּסָמוּךְ לַחוֹמָה:

פסוק כה
וְהַמִּגְדָּל הַיּוֹצֵא. מִגְדָּל אֶחָד הָיָה בַּחוֹמָה שֶׁהוּא יוֹצֵא וּבוֹלֵט מִבִּפְנִים:

פסוק כו
וְהַנְּתִינִים הָיוּ יֹשְׁבִים בָּעֹפֶל. וְהַנְּתִינִים הָיוּ יוֹשְׁבִים בְּאוֹתוֹ מָחוֹז, וְהָיוּ בּוֹנִים אוֹתוֹ מָחוֹז שֶׁלָּהֶם שֶׁהָיָה סָמוּךְ לַחוֹמָה עַד נֶגֶד שַׁעַר הַמַּיִם שֶׁל צַד הַמִּזְרָח:

פסוק כח
אִישׁ לְנֶגֶד בֵּיתוֹ. כָּל אֶחָד הָיָה בּוֹנֶה כְּנֶגֶד בֵּיתוֹ:

פסוק ל
וְחָנוּן בֶּן צָלָף הַשִּׁשִּׁי. בָּנִים הַרְבֵּה הָיוּ לוֹ לְצָלָף, וְחָנוּן הוּא **הַשִּׁשִּׁי**:
מִדָּה שֵׁנִי. כְּמוֹ "שֵׁנִית" (נחמיה ג:כז):
נִשְׁכָּתוֹ. כְּמוֹ לִשְׁכָּתוֹ, לִשְׁכָּה אַחַת הָיְתָה לוֹ שָׁם סָמוּךְ לַחוֹמָה:

פסוק לא
בֶּן הַצּוֹרְפִי. אִישׁ הַצּוֹרֵף, וְנִקְרָא שֶׁל שֵׁם אוּמָנוּתוֹ:

פסוק לב
וּבֵין עֲלִיַּת הַפִּנָּה לְשַׁעַר הַצֹּאן. תְּחִלַּת הַבִּנְיָן הִתְחִילוּ לִבְנוֹת שַׁעַר הַצֹּאן, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּבְנוּ אֶת שַׁעַר הַצֹּאן וְגוֹ'" (נחמיה ג:א). כָּךְ הָיוּ בּוֹנִין הַחוֹמָה מִסָּבִיב בָּזֶה אַחַר זֶה:

פסוק לד
לִפְנֵי אָחָיו וְחֵיל שֹׁמְרוֹן. לִפְנֵי חֲבֵירָיו וְחֵיל שֹׁמְרוֹן שֶׁהָיוּ צָרֵי יְהוּדָה:
מָה הַיְּהוּדִים. מַדּוּעַ הַיְּהוּדִים כָּךְ הֵם עוֹשִׂים?:
הָאֻמְלָלִים. עִנְיָן חֻלְשׁוּת וְרִפְיוֹן:
הֲיַעַזְבוּ לָהֶם. וְכִי הֵם סְבוּרִים אֲשֶׁר יַעַזְבוּ וְיַנִּיחוּ לָהֶם הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים לִבְנוֹת?:
הֲיִזְבָּחוּ. אִם יִזְבְּחוּ לָהֶם אֶת זִבְחֵיהֶם תָּמִיד כְּמוֹ שֶׁהֵם סְבוּרִים:
הַיְכַלּוּ בַיּוֹם. אִם יְכַלּוּ וְיַשְׁלִימוּ מְלַאכְתָּם אֲשֶׁר הִתְחִילוּ בְּיוֹם א'? לוֹמַר שֶׁלֹּא יַנִּיחוּם הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים לִגְמֹר אֶת בִּנְיָנָם:
הֲיְחַיּוּ. אִם יְחַיּוּ וְיִתַּקְנוּ וְיֶחֱזְרוּ **הָאֲבָנִים** לְקַדְמָתָן לִהְיוֹת קָשׁוֹת וַחֲזָקוֹת מִן **הֶעָפָר**:
מֵעֲרֵמוֹת. עִנְיָן חֳמָרִים וְתִלִּים:
וְהַמָּה שְׂרוּפוֹת. וְהָאֲבָנִים הָיוּ שְׂרוּפוֹת וְנַעֲשֵׂית עָפָר. כָּךְ הָיוּ מַלְעִיגִים וּמִתְלוֹצְצִים עַל בִּנְיַן הַחוֹמָה, שֶׁהָיוּ בּוֹנִין מִן הָאֲבָנִים שְׂרוּפוֹת שֶׁנִּפְלוּ לָאָרֶץ מִן הָאֵשׁ כַּאֲשֶׁר נִשְׂרְפָה יְרוּשָׁלַיִם:

פסוק לה

וְטוֹבִיָּה הָעַמּוֹנִי אֶצְלוֹ. טוֹבִיָּה הָיָה אֶצְלוֹ שֶׁל סַנְבַלָּט:

וַיֹּאמֶר. וְכָךְ הָיָה אוֹמֵר וּמַלְעִיג:

גַּם אֲשֶׁר הֵם בּוֹנִים. אַף הַבִּנְיָן הַזֶּה אֲשֶׁר הֵם בּוֹנִים:

אִם יַעֲלֶה שׁוּעָל. עַל הַבִּנְיָן לְפָרֹץ חוֹמַת הָעִיר, מַה יְהֵא עָלָיו? לוֹמַר שֶׁאֵין לַבִּנְיָן תַּקָּנָה, וְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה יָבֹא וְיִפְרֹץ בּוֹ:

פסוק לו

שִׁמְעָה אֱלֹהֵינוּ. כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּלַעֲגָם עָלֵינוּ הִתְפַּלַּלְתִּי תְּפִלָּה זֹאת:

בְּאֶרֶץ שִׁבְיָה. שֶׁיִּגְלוּ מֵעַל אַדְמָתָם כַּאֲשֶׁר גָּלִינוּ:

פסוק לז

וְאַל תְּכַס. כְּמוֹ וְאַל תְּכַסֶּה, דּוּגְמַת "וְסוֹד אַחֵר אַל תְּגַל" (משלי כה:ט), כְּמוֹ אַל תְּגַלֶּה:

כִּי הִכְעִיסוּ. אֲשֶׁר הִכְעִיסוּ נֶגֶד הַבּוֹנִים לְהַלְעִיגָם:

פסוק לח

וַתִּקָּשֵׁר. כַּאֲשֶׁר נִתְקַשְּׁרָה הַחוֹמָה וְנִבְנֵית עַד חֶצְיָהּ, אָז הָיָה לֵב הָעָם לָהוּט וּמָשׁוּךְ לַעֲשׂוֹת בִּנְיַן הַחוֹמָה:

פרק ד

פסוק א

כִּי עָלְתָה אֲרוּכָה. שֶׁנִּבְנְתָה הַחוֹמָה:

אֲרוּכָה. עִנְיַן חוֹבֶשׁ וּתְרוּפָה:

כִּי הֵחֵלּוּ הַפְּרוּצִים לְהִסָּתֵם. אֲשֶׁר הִתְחִילוּ אַנְשֵׁי הָעִיר שֶׁהָיוּ פְּרוּצִים עַד עַתָּה מֵאֵין חוֹמָה הָיוּ עַתָּה סְתוּמִים בְּבִנְיַן הַחוֹמָה:

פסוק ב

וְלַעֲשׂוֹת לוֹ תּוֹעָה. לַעֲשׂוֹת לוֹ בְּבִנְיַן הַחוֹמָה קִלְקוּל וְהַשְׁחָתָה. תּוֹעָה כְּמוֹ "וּלְדַבֵּר אֶל ה' תּוֹעָה" (ישעיהו לב:ו):

פסוק ג

עָלָיהֶם. עַל הַבּוֹנִים:

מִפָּנֵיהֶם. מִפְּנֵי הָאוֹיְבִים:

פסוק ד

וַיֹּאמֶר יְהוּדָה. כָּךְ הָיוּ אוֹמְרִים וּמִתְאוֹנְנִים אַנְשֵׁי יְהוּדָה:

כָּשַׁל כֹּחַ הַסַּבָּל. הַסּוֹבְלִים וְעוֹמְסִים הָאֲבָנִים וְהָעֵצִים לִבְנְיַן הַחוֹמָה נִכְשְׁלוּ בְּכֹחָם, שֶׁאֵין בָּהֶם כֹּחַ לִבְנוֹת מִפְּנֵי הָאוֹיְבִים:

וְעָפָר הָרַבֵּה. עֲדַיִן יֵשׁ טִיט וְחֹמֶר הַרְבֵּה לִיתֵּן בְּבִנְיַן הַחוֹמָה, לוֹמַר שֶׁעֲדַיִן הַמְּלָאכָה גְּדוֹלָה עָלֵינוּ לִבְנוֹת, וְאֲנַחְנוּ לֹא נוּכַל לִבְנוֹת בַּחוֹמָה מִפְּנֵי פַּחַד הָאוֹיְבִים:

פסוק ה

וַיֹּאמְרוּ צָרֵינוּ. כְּךָ הָיָה נֶחֱמְיָה מְסַפֵּר וְהוֹלֵךְ:

לֹא יֵדְעוּ וְלֹא יִרְאוּ. כָּךְ הָיוּ אוֹמְרִים צָרֵינוּ עָלֵינוּ: **לֹא יֵדְעוּ וְלֹא** יַכִּירוּ יִשְׂרָאֵל בָּנוּ **עַד אֲשֶׁר נָבוֹא** פִּתְאוֹם **לְתוֹכָם** וְנַהֲרֹג אוֹתָם, וּבְדָבָר זֶה נִשְׁבֹּת וּנְבַטֵּל הַבִּנְיָן:

פסוק ו

וַיְהִי כַּאֲשֶׁר בָּאוּ הַיְהוּדִים. וְעַתָּה נֶאֶסְפוּ הַצָּרִים אֲשֶׁר נִתְקַשְּׁרוּ יַחַד לָבֹא לְהִלָּחֵם בָּנוּ עִם הַיְהוּדִים אֲשֶׁר הָיוּ בֵּינוֹתָם בְּאַרְצוֹתָם, וְאוֹתָם הַיְהוּדִים אֲשֶׁר נִתְחַבְּרוּ עִמָּהֶם בָּאוּ לִפְנֵי הַחֵיל כְּדֶרֶךְ אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה לְדַבֵּר אֵלֵינוּ. וּבְעִנְיָן הַזֶּה הֶעֱרִימוּ הַיְהוּדִים אֶת הָאוֹיְבִים **וַיְהִי כַּאֲשֶׁר בָּאוּ הַיְהוּדִים הַיּוֹשְׁבִים אֶצְלָם וְגוֹ'**:

וַיֹּאמְרוּ לָנוּ עֶשֶׂר פְּעָמִים. הִתְרוּ בָּנוּ אוֹתָם הַיְהוּדִים עַד עֶשֶׂר פְּעָמִים לְהִלָּחֵם בְּאוֹיְבֵינוּ כִּי הֵם בָּאִים לַמִּלְחָמָה, וְכָךְ אָמְרוּ לָנוּ: **מִכָּל הַמְּקוֹמוֹת וְגוֹ'** מִכָּל אוֹתָן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁתִּהְיוּ נְפוּצִים שָׁם בְּבִנְיַן הַחוֹמָה אָנָה וָאָנָה, תִּהְיוּ זְהִירִים לִהְיוֹת נֶאֱסָפִים יַחַד עַד אֲשֶׁר תְּשׁוּבוּ עָלֵינוּ בְּיַחַד לְהִלָּחֵם בָּנוּ:

פסוק ז

וָאַעֲמִיד מִתַּחְתִּיּוֹת. לַחוֹמָה, כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי דִּבְרֵיהֶם הֶעֱמַדְתִּי מִתַּחְתִּיּוֹת לְאוֹתוֹ מָקוֹם סָבִיב לִירוּשָׁלַיִם מֵאֲחוֹרֵי לְחוֹמַת הָעִיר בַּצְּחִיחִים:

לְמִשְׁפָּחוֹת. מִן הָעָם מִגִּבּוֹרִים שֶׁבָּהֶם, עִם כְּלֵי זַיִן שֶׁבָּהֶם, לְהִלָּחֵם בְּאוֹיְבֵינוּ כַּאֲשֶׁר יָבֹאוּ: **וָאַעֲמִיד מִתַּחְתִּיּוֹת וְגוֹ' וָאַעֲמִיד אֶת הָעָם וְגוֹ'**. מִקְרָא זֶה דּוּגְמַת "וְהָיוּ הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח מִן הַיְאֹר וְגוֹ' וְהָיוּ לְדָם בַּיַּבָּשֶׁת" (שמות ד:ט), "כִּי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ ה' כִּי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ" (תהלים צב:י), "עוּרִי עוּרִי דְּבוֹרָה עוּרִי עוּרִי דַּבְּרִי שִׁיר" (שופטים ה:יב), "לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ" (תהלים קטו:א):

פסוק ח

וָאֵרֶא וָאָקוּם. וְכַאֲשֶׁר רָאִיתִי הָאוֹיְבִים בָּאִים, קַמְתִּי לְדַבֵּר אֶל הַחוֹרִים וְהַסְּגָנִים לְזָרְזָם לְהִלָּחֵם בְּאוֹיְבֵינוּ:

עַל אֲחֵיכֶם. בִּשְׁבִיל אֲחֵיכֶם:

פסוק ט

כִּי נוֹדַע לָנוּ. הַדָּבָר אֲשֶׁר בָּאוּ לְהַלְחֵם בָּנוּ:

וַנָּשָׂב כֻּלָּנוּ. חָזְרוּ כֻּלָּנוּ מִמָּקוֹם שֶׁנֶּאֱסַפְנוּ יַחַד לִקְרַאת הָאוֹיְבִים, כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּמְלַאכְתּוֹ לְבִנְיַן הַחוֹמָה:

פסוק י

וַיְהִי מִן הַיּוֹם הַהוּא. וּמֵאוֹתוֹ יוֹם וָהָלְאָה הָיוּ חֲצִי הַגִּבּוֹרִים עוֹשִׂים בְּבִנְיַן הַחוֹמָה, וּשְׁאָר חֲצִי הַגִּבּוֹרִים הָיוּ מְזֻיָּנִים בְּכֻלֵּי זֵינָם לִשְׁמֹר אֲחֵיהֶם הָעוֹשִׂים בַּמְּלָאכָה:

וְהָרֻמָּחִים. וָ"ו יְתֵרָה, כְּמוֹ וָ"ו שֶׁל "וְאַיָּה וַעֲנָה" (בראשית לו:כד):

וְהַשָּׁרִים. הָיוּ מְחֻבָּרִים אַחֲרֵי כָּל שֵׁבֶט יְהוּדָה, לִהְיוֹת זְהִירִים בַּמִּלְחָמָה:

פסוק יא

הַבּוֹנִים בַּחוֹמָה וְגוֹ'. אוֹתָם שֶׁהָיוּ בּוֹנִין וְאוֹתָן שֶׁהָיוּ עוֹמְסִים וְנוֹשְׂאִים הַמַּשָּׂאוֹת, בְּיָד אַחַת הָיוּ עוֹשִׂים מְלַאכְתָּן וּבְיָד אַחַת הָיוּ נוֹשְׂאִים כְּלֵי זַיִן:

הַשָּׁלַח. כְּלִי קָרֵב, כְּמוֹ "מֵעָבוֹר בַּשָּׁלַח" (איוב לג:יח). וְכֵן חִבְּרוֹ מְנַחֵם:

פסוק יב

וְהַבּוֹנִים. כֵּיצַד הֵם בּוֹנִים? שֶׁהָיוּ כֻּלָּם חֲגוּרִים **אִישׁ חַרְבּוֹ עַל מָתְנָיו וּבוֹנִים**:

אֶצְלִי. הוּא הָיָה תָּדִיר אֶצְלִי:

פסוק יג

הָרַבֵּה. הִיא גְּדוֹלָה:

פסוק יד

יִלָּחֶם לָנוּ. יִלָּחֵם בַּעֲדֵינוּ:

פסוק טז

אִישׁ וְנַעֲרוֹ. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַבּוֹנִים וּבָחוּר אֶחָד עִמּוֹ:

לָיְלִינוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַם. וְהַלַּיְלָה הָיָה לָהֶם לִמְשְׁמָר וְהַיּוֹם עוֹשִׂים מְלָאכָה, נִמְצָא שֶׁלֹּא הָיוּ יְשֵׁנִים כְּלוּם:

פסוק יז

אֵין אֲנַחְנוּ פּוֹשְׁטִים בְּגָדֵינוּ. תָּמִיד הָיֵינוּ זְרִיזִים בַּמִּשְׁמָר:

אִישׁ שִׁלְחוֹ הַמָּיִם. מֵיסַב עַל **אֵין** שֶׁלְּמַעְלָה, כְּמוֹ (שמואל א ב:ג) "יֵצְאוּ עָתָק מִפִּיכֶם". אֵין אִישׁ מִמֶּנּוּ פּוֹשֵׁט בְּגָדָיו לִשְׁכַּב אוֹ לְרָחֵץ אוֹתָם בַּמַּיִם. וְכֻלָּם לָשׁוֹן הוּא עַל **אֵין אֲנַחְנוּ פּוֹשְׁטִים**:

שִׁלְחוֹ. הַפְשֵׁט כְּמוֹ "וּפָשַׁט אֶת בְּגָדָיו" (ויקרא ו:ד), דְּמֶתֶרְגֵּם "וְשַׁלַּח":

פרק ה

פסוק א

וַתְּהִי צַעֲקַת הָעָם וּנְשֵׁיהֶם גְּדוֹלָה. דַּלַּת הָעָם הָעֲנִיִּים הָיוּ צוֹעֲקִים מְאֹד:
אֶל אֲחֵיהֶם הַיְּהוּדִים. בִּשְׁבִיל אֲחֵיהֶם הַיְּהוּדִים הָעֲשִׁירִים:

פסוק ב

וְיֵשׁ אֲשֶׁר אוֹמְרִים. נוֹתֵן טַעַם לִדְבָרָיו לָמָּה הָיוּ צוֹעֲקִים: יֵשׁ מֵהֶם מִדַּלַּת הָעָם שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים
אֲנַחְנוּ רַבִּים עִם בָּנֵינוּ וּבְנוֹתֵינוּ וְנִקְחָה דָגָן וְעַתָּה יֵשׁ לָנוּ לִמְכֹּר **בָּנֵינוּ וּבְנוֹתֵינוּ** לְיִקַּח מֵהֶם
דָּגָן לְמַעַן **נִחְיֶה**. כָּךְ הָיוּ צוֹעֲקִים עַל הַיְּהוּדִים הָעֲשִׁירִים שֶׁלֹּא הָיוּ רוֹצִים לְפַרְנְסָם:

פסוק ג

וְיֵשׁ אֲשֶׁר אוֹמְרִים שְׂדוֹתֵינוּ וְגוֹ'. וְיֵשׁ מֵהֶם בַּעֲנִיִּים שֶׁהָיוּ מִתְאוֹנְנִים וְאוֹמְרִים: שְׂדוֹת
וּכְרָמִים וּבָתִּים נָתַן לַאֲחֵרִים בְּעֵרְבוֹן וּמַשְׁכּוֹן לִיקַּח דָּגָן לְמְזוֹנוֹתֵינוּ:
בָּרָעָב. אַחֲרֵי שֶׁאֵין מְוַתְּרִים לָנוּ הָעֲשִׁירִים מִנְּכָסֵיהֶם לְפַרְנָסָתֵנוּ:

פסוק ד

וְיֵשׁ אֲשֶׁר אוֹמְרִים לָוִינוּ כֶסֶף. וְיֵשׁ מֵהֶם אֲשֶׁר אוֹמְרִים: כְּבָר **לָוִינוּ כֶסֶף** מֵאֲחֵרִים עַל
שְׂדוֹתֵינוּ וּכְרָמֵינוּ לְפִרְעַ מַס **הַמֶּלֶךְ**, וּמֵעַכְשָׁיו אֵין לָנוּ כְּלוּם לְצֹרֶךְ פַּרְנָסָתֵנוּ:
לְמִדַּת הַמֶּלֶךְ. לְמַס הַמֶּלֶךְ, כְּמוֹ "מִנְדָּה בְלוֹ וַהֲלָךְ" (עזרא ד:יג):

פסוק ה

וְעַתָּה כִּבְשַׂר אַחֵינוּ בְּשָׂרֵנוּ. וְעַכְשָׁיו אָנוּ חֲשׁוּבִים וּמְיֻחָסִים כְּאַחֵינוּ שֶׁהֵם עֲשִׁירִים:
כִּבְנֵיהֶם בָּנֵינוּ. כִּבְנֵיהֶם שֶׁהֵם חֲשׁוּבִים וּמְיֻחָסִים, כְּמוֹ כֵן מְיֻחָסִים בָּנֵינוּ:
וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ כֹבְשִׁים. וְעַתָּה יֵשׁ לָנוּ לִהְיוֹת כּוֹבְשִׁים וְנוֹתְנִים **בָּנֵינוּ וּבְנוֹתֵינוּ** לַאֲחֵרִים עַל
עֶסֶק מְזוֹנוֹתֵינוּ:
וְיֵשׁ מִבְּנוֹתֵינוּ נִכְבָּשׁוֹת. וּכְבָר יֵשׁ קְצָת מִבְּנוֹתֵינוּ שֶׁהֵן נִכְבָּשׁוֹת לַאֲחֵרִים לְעַבְדוּת:
וְאֵין לְאֵל יָדֵינוּ. וְאֵין כֹּחַ בְּיָדֵינוּ לִפְדּוֹתָם:
וּשְׂדוֹתֵינוּ וּכְרָמֵינוּ לַאֲחֵרִים. אַף שְׂדוֹת וּכְרָמִים מָסַרְנוּ בְּיַד אֲחֵרִים לְפַרְנָסָתֵנוּ, וּמַה נֹּאכַל
מֵעַתָּה, כִּי אֵין לָנוּ בַּמֶּה לְהִתְפַּרְנֵס:

פסוק ז

וַיִּמָּלֵךְ. וַיִּוָּעֵץ לִבִּי בְּעַצְמִי:
וָאָרִיבָה. נִתְוַכַּחְתִּי עִם הַחוֹרִים וְהַסְּגָנִים שֶׁהֵם הָעֲשִׁירִים:
מַשָּׂא אִישׁ בְּאָחִיו אַתֶּם. נוֹשִׂים מַדּוּעַ אַתֶּם כָּךְ עוֹשִׂים? הָיָה לָכֶם לְפַרְנֵס הָעֲנִיִּים הַלָּלוּ,
וְאַתֶּם מַלְוִים לָהֶם מָמוֹן לִכְבּוֹשׁ בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם וּשְׂדוֹתֵיהֶם וְכַרְמֵיהֶם וּבָתֵּיהֶם:

וָאֶתֵּן עֲלֵיהֶם קְהִלָּה גְּדוֹלָה. הִקְהַלְתִּי וְאָסַפְתִּי עֲלֵיהֶם קְהִלָּה גְּדוֹלָה לִצְעוֹק עֲלֵיהֶם, כְּדֵי לְבַיְּשָׁם:

פסוק ח

וָאֹמְרָה לָהֶם. וְכֵן אָמַרְתִּי לָהֶם: אֲנַחְנוּ קָנִינוּ כְּבָר אֶת אַחֵינוּ הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בַּשִּׁבְיָה מִיַּד הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהָיוּ נִמְכָּרִים לָהֶם:

כְּדֵי בָּנוּ. בְּאוֹתוֹ דֵּי מָמוֹן שֶׁבְּיָדֵינוּ:

וְגַם אַתֶּם. וְאַף אַתֶּם תִּמְכְּרוּ לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֶת אֲחֵיכֶם הַנִּכְבָּשִׁים תַּחַת יְדֵיכֶם לַעֲבָדִים:

וְנִמְכְּרוּ לָנוּ. וְהַמַּעֲשֶׂה יָבֹא לִידֵי כָּךְ שֶׁיִּהְיוּ מְכוּרִים לָנוּ מִיַּד הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. (אִם כֵּן לָמָּה תִּמְכְּרוּ אוֹתָם כֵּיוָן שֶׁמַּכְרִחִים אֲנַחְנוּ לִפְדּוֹתָם. כן הוא בספרים אחרים):

וַיַּחֲרִישׁוּ. שָׁתְקוּ וְנִתְבַּיְּשׁוּ וְלֹא יָדְעוּ מַה לְּהָשִׁיב:

פסוק ט

לֹא טוֹב הַדָּבָר. רַע הַדָּבָר בִּפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

מֵחֶרְפַּת. מִפְּנֵי חֶרְפּוֹת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהֵם **אוֹיְבֵינוּ**:

פסוק י

וְגַם אֲנִי אַחַי וּנְעָרַי. אַף **אֲנִי** וַחֲבֵרַי נוֹשִׁים בָּהֶם מָמוֹן, וַאֲנַחְנוּ נַעֲזֹב וְנִמְחֹל לָהֶם כָּל הַהַלְוָאוֹת הַלָּלוּ:

נוֹשִׁים. כְּמוֹ (מלכים ב ד:א) "וְהַנּשֶׁה בָּא לָקַחַת":

פסוק יא

הָשִׁיבוּ נָא. וְאַף אַתֶּם תַּעֲשׂוּ כָּמוֹנִי לִמְחֹל לָהֶם כָּל חוֹבוֹתֵיהֶם:

וּמְאַת הַכֶּסֶף. וְרוֹב הַכֶּסֶף שֶׁהֵם חַיָּבִים לָכֶם עִם **הַדָּגָן וְתִירוֹשׁ וְגוֹ'**:

פסוק יב

וַיֹּאמְרוּ נָשִׁיב. וְהֵם אָמְרוּ לְהָשִׁיב וְלִמְחֹל הַכֹּל:

לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה. שֶׁיִּהוּ מוֹחֲלִים גַּם הֵם:

פסוק יג

גַּם חָצְנִי נָעַרְתִּי. אַף אֲנִי בְּגָדַי נִעַרְתִּי. חָצְנִי כְּמוֹ "וְהֵבִיאוּ בָנַיִךְ בְּחֹצֶן" (ישעיה מט:כב):

נָעַרְתִּי. אֵישְׁקוֹלִיי"ר בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ "הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר" (ישעיה נב:ב):

כָּכָה יְנַעֵר. כָּכָה יְנַעֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִן הָעוֹלָם וּמְנַכְּסֵיהֶם כָּל אוֹתָם שֶׁלֹּא יִהְיוּ מוֹחֲלִין חוֹבוֹתֵיהֶם:

נָעוֹר וָרֵק. בְּלֹא נְכָסִים:

פסוק יד

אֲשֶׁר צִוָּה אוֹתִי. הַמֶּלֶךְ:

פֶּחָה. כְּמוֹ **פֶּחָה** שָׁלְטָן, דּוּגְמַת רֵיקָם שֶׁהוּא כְּמוֹ רֵיקָה:

מִשְּׁנַת עֶשְׂרִים. לְמֶלֶךְ דָּרְיָוֶשׁ, כִּי אָז עָלָה מִבָּבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (נחמיה ב:א) "וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ נִיסָן שְׁנַת עֶשְׂרִים וְגוֹ'":

שְׁנֵים שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה. שֶׁהֵם שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁנָה:

אֲנִי וְאַחַי. אֲנִי וַחֲבֵרַי אֲשֶׁר בָּאוּ עִמִּי:

לֶחֶם הַפֶּחָה לֹא אָכַלְתִּי. לֶחֶם שֶׁהוּא רָאוּי לְמַאֲכַל הַפֶּחָה, שֶׁהָעָם נוֹתְנִין אוֹתוֹ אֶל הַפֶּחָה מִן הַמַּס:

פסוק טו

הִכְבִּידוּ עַל הָעָם. הִכְבִּידוּ מַס עַל הָעָם:

וַיִּקְחוּ. וְהָיוּ לוֹקְחִים מֵהֶם בִּשְׁבִיל הַמַּס לֶחֶם וְיַיִן אַחַר נְתִינַת אַרְבָּעִים שְׁקָלִים שֶׁל כֶּסֶף, וְכָךְ הָיוּ רְגִילִים בְּכָל שָׁנָה:

גַּם נַעֲרֵיהֶם. שֶׁל פַּחוֹת:

פסוק טז

הַחוֹמָה. חוֹמַת הָעִיר:

חֶזַקְתִּי. הִתְעַסַּקְתִּי לַעֲסוֹק בָּהּ תָּדִיר:

וְשָׂדֶה לֹא קָנִינוּ. וּבַשְּׁדוֹת שֶׁל הַיְּהוּדִים שֶׁהָיוּ בּוֹנִים הַחוֹמָה **לֹא קָנִינוּ** אֲנִי וּבְנֵי סִיעָתִי עַל עֶסֶק דָּחְקָם, שֶׁהָיוּ עוֹסְקִין בְּבִנְיַן הַחוֹמָה, אֲבָל הָיִיתִי נוֹתֵן לָהֶם מָמוֹן כְּדֵי לִבְנוֹת הַבִּנְיָן:

עַל הַמְּלָאכָה. לִבְנוֹת תָּדִיר:

פסוק יז

מֵאָה וַחֲמִשִּׁים אִישׁ. הָיוּ אוֹכְלִים עַל שֻׁלְחָנִי, לְבַד הַגֵּרִים הַבָּאִים אֵלֵינוּ מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, שֶׁאַף הֵם הָיוּ אוֹכְלִים עַל שֻׁלְחָנִי:

פסוק יח

וַאֲשֶׁר הָיָה נַעֲשָׂה. וּבְכָל יוֹם וָיוֹם הָיוּ אוֹכְלִים עַל שֻׁלְחָנִי שׁוֹר אֶחָד וְשֵׁשׁ צֹאן וְצִפֳּרִים הַרְבֵּה:

בְּרוּרוֹת. פִּתְרוֹנוֹ לְפִי עִנְיָנוֹ: שֵׁשׁ צֹאן עֲשׂוּיוֹת, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "חָמֵשׁ צֹאן עֲשׂוּיוֹת" (שמואל א כה:יח):

נַעֲשׂוּ לִי. לְשׁוֹן תִּקּוּן, כְּמוֹ "וּבָן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה" (בראשית יח:ח):

וּבֵין עֲשֶׂרֶת יָמִים. וּבְכָל יוֹם וָיוֹם הָיוּ שׁוֹתִים יַיִן הַרְבֵּה כְּדֵי שִׁיעוּר סְפוּק שֶׁל עֲשֶׂרֶת יָמִים:

וְעִם זֶה. וּבִשְׁבִיל כָּל מַעֲשֶׂה זֶה שֶׁהָיִיתִי מוֹצִיא הוֹצָאוֹת כָּל כָּךְ:
לֶחֶם. שֶׁל מַס הָרָאוּי לַפֶּחָה לֹא בִקַּשְׁתִּי וְלֹא שָׁאַלְתִּי מִן הָעָם, שֶׁהָרֵי כָּבְדָה וְחָזְקָה עֲבוֹדַת בִּנְיַן הַחוֹמָה עֲלֵיהֶם:

פרק ו

פסוק א

וְלֹא נוֹתַר בָּהּ. בְּחוֹמַת הָעִיר:
דְּלָתוֹת לֹא הֶעֱמַדְתִּי. שֶׁלֹּא נַעֲשׂוּ דְּלָתוֹת בְּשַׁעֲרֵי הָעִיר:

פסוק ב

בַּכְּפִירִים. שֵׁם מָקוֹם הוּא:
בְּבִקְעַת אוֹנוֹ. כָּךְ שֵׁם הַבִּקְעָה:
וְהַמָּה חוֹשְׁבִים. הֵבַנְתִּי מֵהֶם שֶׁהָיוּ חוֹשְׁבִים עָלַי לְהָרְגֵנִי שָׁם:

פסוק ג

מְלָאכָה גְדוֹלָה אֲנִי עֹשֶׂה. מִבִּנְיָנִי (הָעִיר. ספרים אחרים) הֶעָפָר:
לָמָּה תִשָּׁבַת. לָמָּה תִּהְיֶה הַמְּלָאכָה בְּטֵלָה?
כַּאֲשֶׁר אֶרְפֶּה. יָדִי מִן הַבִּנְיָן:
וְיָרַדְתִּי אֲלֵיכֶם. לְדַבֵּר וּלְהוֹעֵד אֲלֵיכֶם:

פסוק ה

אֶת נַעֲרוֹ. עַל יְדֵי נַעֲרוֹ:
וְאִגֶּרֶת פְּתוּחָה בְּיָדוֹ. כָּתַב אִגֶּרֶת שִׁלַּח לִי עַל יָדוֹ:

פסוק ו

כָּתוּב בָּהּ. בְּאוֹתָהּ אִגֶּרֶת:
בַּגּוֹיִם נִשְׁמָע. שֶׁנּוֹדַע לְכָל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁאַתָּה וְכָל הַיְּהוּדִים חוֹשְׁבִים לִמְרוֹד:
וְגַשְׁמוּ אוֹמֵר. גַּשְׁמוּ הוּא גֶּשֶׁם הָעֲרָבִי (נחמיה ב:יט), וּפִתְרוֹנוֹ כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ כָּךְ הוּא הַדָּבָר וּפְלוֹנִי אוֹמֵר:
כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה. מוֹסֵב עַל **כָּתוּב בָּהּ**; וּמִקְרָא מְסֹרָס הוּא, וַהֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ נֶאֱמַר: **כָּתוּב בָּהּ כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה בַּגּוֹיִם נִשְׁמָע וְגוֹ'**:

פסוק ז

וְגַם נְבִיאִים וְגוֹ'. עַד **וְנִוָּעֲצָה יַחְדָּו** הָיָה כָתוּב בָּאִגֶּרֶת:
נְבִיאִים. בַּעֲלֵי לְשׁוֹן, כְּמוֹ "בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם" (ישעיה נז:יט):

לֵאמֹר. שֶׁאוֹמְרִים: יֵשׁ מֶלֶךְ בִּיהוּדָה:
וְעַתָּה יִשָּׁמַע לַמֶּלֶךְ. אַחֲרֵי שֶׁנִּקְרָאתָ מֶלֶךְ יִשָּׁמַע לַמֶּלֶךְ כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה:

פסוק ח

כִּי מִלִּבְּךָ. הֲרֵי **כִּי** בִּמְקוֹם אֶלָּא:
בּוֹדֵם. קוֹנְטְרַבְּנְטַאלְ"שׁ בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ אֲשֶׁר בָּדָה מִלִּבּוֹ:

פסוק ט

כִּי כֻלָּם. כִּי כָּל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת:
מְיָרְאִים אוֹתָנוּ. מִתְיָרְאִים מִמֶּנּוּ, וְכָךְ הֵם אוֹמְרִים: **יִרְפּוּ יְדֵיהֶם וְגוֹ'**:
וְעַתָּה חַזֵּק אֶת יָדָי. לְסַיְּעֵנִי בְּבִנְיַן הַחוֹמָה:

פסוק י

וְהוּא עָצוּר. שֶׁמְּצָאוֹ בְּבֵיתוֹ:
וַיֹּאמֶר נָוּעֲדָה. אוֹתוֹ שְׁמַעְיָה הָיָה נָבִיא שֶׁקֶר, וְקִבֵּל שׂוֹחַד מִן סַנְבַלַּט וַחֲבֵרָיו לְהַפְחִיד אֶת נְחֶמְיָה, כְּדֵי לְבַטֵּל אֶת הַמְּלָאכָה:
כִּי בָאִים לְהָרְגֶךָּ. שֶׁהֲרֵי יָבוֹאוּ לְהָרְגְךָ סַנְבַלַּט וַחֲבֵרָיו:
וְלַיְלָה בָּאִים. וְעַל כֵּן הִזְהִירוּ לִיכָּנֵס בַּהֵיכָל וְלִסְגֹּר הַדְּלָתוֹת עָלָיו, שֶׁעֲדַיִן לֹא נַעֲשׂוּ דַּלְתוֹת שַׁעֲרֵי הָעִיר, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר בְּתְחִלַּת הַפָּרָשָׁה: "גַּם עַד הָעֵת הַהִיא דְּלָתוֹת לֹא הֶעֱמַדְתִּי בַּשְּׁעָרִים" (נחמיה ו:א):

פסוק יא

הַאִישׁ כָּמוֹנִי יִבְרָח. בְּתִמְיהָ אִם **אִישׁ כָּמוֹנִי יִבְרָח** לִיכָּנֵס בַּהֵיכָל:
לֹא אָבוֹא. לֹא אֶכָּנֵס שָׁם מִפְּנֵי פַּחַד הַמִּיתָה, וְלֹא אֶעֱבֹר עַל הַמִּצְוָה שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא יָבוֹא וְיִכָּנֵס זָר בְּהֵיכָלוֹ:

פסוק יב

וַאֲכִירָה. הִכַּרְתִּי בִּדְבָרָיו שֶׁלֹּא שְׁלָחוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּדָבָר זֶה שֶׁאֶעֱבֹר עֲבֵרָה מִפְּנֵי פַּחַד הַמִּיתָה:
כִּי הַנְּבוּאָה דִּבֶּר עָלָי. שֶׁהֲרֵי הוּא דִּבֵּר הַדְּבָרִים הַלָּלוּ עָלַי בְּשֵׁם נְבוּאָה:
שְׂכָרוֹ. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם **שְׂכָרוֹ**, וְנָתְנוּ לוֹ שָׂכָר לְהַפְחִידֵנִי וּלְבַטֵּל בִּבְנְיַן הַחוֹמָה:

פסוק יג

לְמַעַן שָׂכוֹר הוּא. אָמַר לִי הַדְּבָרִים הַלָּלוּ:
לְמַעַן אִירָא. כְּדֵי שֶׁאֶתְיָרֵא מֵהֶם לִהְיוֹת עוֹשֶׂה כֵּן לִיכָּנֵס בַּהֵיכָל וְלִהְיוֹת חוֹטֵא:
וְהָיָה לָהֶם לְשֵׁם רָע. לְמַעַן שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם **לְשֵׁם רָע**, לְחָרְפֵנִי בַּעֲבֵרָה זוֹ:

פסוק יד

וְגַם לְנוֹעַדְיָה הַנְּבִיאָה. הִיא וּשְׁאָר נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר קִבְּלוּ שָׂכָר מִסַּנְבַלַּט וַחֲבֵרָיו כְּדֵי לְהַפְחִידֵנִי בִּנְבוּאַת שִׁקְרֵיהֶם:

פסוק טו

בְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה. יָמִים לְחֹדֶשׁ אֱלוּל בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ, שֶׁבִּשְׁנַת עֶשְׂרִים לְדָרְיָוֶשׁ עָלָה נְחֶמְיָה מִבָּבֶל וּבְאוֹתָהּ שָׁנָה בָּנָה חָרְבוֹת יְרוּשָׁלָיִם:

לַחֲמִשִּׁים וּשְׁנַיִם יוֹם. סוֹף חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם יוֹם מִיּוֹם שֶׁהִתְחִילוּ לִבְנוֹתוֹ נִגְמַר בִּנְיַן הַחוֹמָה:

פסוק טז

וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁמְעוּ כָּל אוֹיְבֵינוּ. דָּבָר זֶה שֶׁנִּשְׁלַם בִּנְיַן הַחוֹמָה:

וַיִּרְאוּ כָּל הַגּוֹיִם. וְכַאֲשֶׁר רָאוּ כָּל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁנִּגְמַר בִּנְיַן חוֹמַת הָעִיר:

וַיִּפְּלוּ מְאֹד בְּעֵינֵיהֶם. נָפְלוּ הֵם עַצְמָם בְּעֵינֵיהֶם שֶׁהָיוּ מוֹאָסִים בְּעַצְמָם, כִּי נָפַל פַּחַד הַיְּהוּדִים עֲלֵיהֶם:

פסוק יז

חוֹרֵי יְהוּדָה. שָׂרֵי יְהוּדָה:

עַל טוֹבִיָּה. אֶל טוֹבִיָּה. יִשְׂרְאֵל רָשָׁע הָיָה:

וַאֲשֶׁר לְטוֹבִיָּה. וְאִגֶּרֶת אֲשֶׁר לְטוֹבִיָּה:

פסוק יח

כִּי רַבִּים בִּיהוּדָה. שֶׁהָיוּ שָׂרִים רַבִּים בִּיהוּדָה אֲשֶׁר הָיוּ לוֹ לְטוֹבִיָּה בַּעֲלֵי בְּרִית וּשְׁבוּעָה:

כִּי חָתָן הוּא. אוֹתוֹ טוֹבִיָּה לִשְׁכַנְיָה:

וִיהוֹחָנָן בְּנוֹ. שֶׁל טוֹבִיָּה:

בַּת מְשֻׁלָּם. אוֹתוֹ מְשֻׁלָּם שַׂר וְגָדוֹל הָיָה:

פסוק יט

גַּם טוֹבוֹתָיו. שֶׁל טוֹבִיָּה הָיוּ מְסַפְּרִים לְפָנַי אוֹתָן בַּעֲלֵי שְׁבוּעָתוֹ וּקְרוֹבָיו:

טוֹבוֹתָיו. שֶׁשְּׁפְרוֹאוּצְ"שׁ בְּלַעַ"ז:

הָיוּ מוֹצִיאִים לוֹ. לְהַגִּיד לוֹ לְטוֹבִיָּה:

אִגְּרוֹת שָׁלַח טוֹבִיָּה. אִגְּרוֹת הָיָה שׁוֹלֵחַ תָּדִיר לְהַפְחִידֵנִי, שֶׁלֹּא לִבְנוֹת בִּנְיַן הַחוֹמָה:

פרק ז

פסוק א

וַיִּפָּקְדוּ. עַתָּה נַעֲשׂוּ הַלְוִיִּם פְּקוּדִים עַל פְּקִידוּתָן, לְהְיוֹתָן שׁוֹעֲרִים וּמְשׁוֹרְרִים מִן הַלְוִיִּם בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ:

פסוק ב

עַל יְרוּשָׁלָם. לִשְׁמֹר שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלָיִם:

מֵרַבִּים. מִיָּמִים רַבִּים:

פסוק ג

עַד חֹם הַשָּׁמֶשׁ. עַד חֲצִי הַיּוֹם, שֶׁהָיָה הַיּוֹם גָּדוֹל:

וְעַד הֵם עוֹמְדִים. וּבְעוֹד שֶׁהַשְּׁעָרִים פְּתוּחִים יִהְיוּ עוֹמְדִים, שֶׁלֹּא יָזוּזוּ עַד יָגִיפוּ וְיִסָּגְרוּ הַדְּלָתוֹת, וְהָרוֹצֶה לָצֵאת יֵצֵא מִן הָעִיר וְהָרוֹצֶה לִיכָּנֵס יָבֹא וְיִכָּנֵס. כָּל כָּךְ הָיוּ עוֹשִׂים מִפְּנֵי הָאוֹיְבִים:

וָאֶאֱחֹזוּ. יֹאחֲזוּ הַדְּלָתוֹת לְסָגְרָם:

מִשְׁמָרוֹת יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם. מִיּוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם הֶעֱמִידוּ מִשְׁמָרוֹת, גִּימַ"שׁ בְּלַעַ"ז:

פסוק ד

רַחֲבַת יָדַיִם. רְחַבַת מָקוֹם וּגְדוֹלָה:

פסוק ה

לְהִתְיַחֵשׂ. לְחָקוֹר יִחוּסָן:

הָעוֹלִים בָּרִאשׁוֹנָה. מֵאוֹתָן הַיְּהוּדִים הָעוֹלִים עִם עֶזְרָא **בָּרִאשׁוֹנָה**:

וָאֶמְצָא כָתוּב בּוֹ. כָּל אֵלֶּה הַדְּבָרִים הָיוּ כְתוּבִים בְּאוֹתָהּ אִגֶּרֶת:

פסוק ו

אֵלֶּה בְּנֵי הַמְּדִינָה וְגוֹ'. עַד "וְהַגּוֹרָלוֹת הִפַּלְנוּ עַל קָרְבַּן הָעֵצִים" (נחמיה י:לה):

וְלִיהוּדָה. לִמְדִינַת יְהוּדָה:

אִישׁ לְעִירוֹ. כָּל אֶחָד לְעִירוֹ:

פסוק ז

הַבָּאִים עִם זְרֻבָּבֶל. אֲשֶׁר בָּאוּ מִשִּׁבְי הַגּוֹלָה עִם זְרֻבָּבֶל:

יֵשׁוּעַ. הוּא יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל (חגי א:א). חֶשְׁבּוֹנוֹת הַלָּלוּ פְּעָמִים הֵם מְכֻוָּנִים עִם חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁל מַעְלָה, פְּעָמִים יֵשׁ שֶׁאֵינָם מְכֻוָּנִים זֶה כְּנֶגֶד זֶה; וְלֹא דִקְדֵּק הַמִּקְרָא בַּחֶשְׁבּוֹנוֹת כָּל כָּךְ, אֲבָל הַכֹּל שָׁוֶה (עַיֵּן בְּעֶזְרָא סִימָן ב פ"ב וְצָרִיךְ עִיּוּן יסוד ושרש

העבודה) לְכָאן וּלְכָאן, שֶׁנֶּאֱמַר "כָּל הַקָּהָל כְּאֶחָד וְגוֹ'" (נחמיה ז:סו). וְעַל זֶה הַכְּלָל סָמַךְ כּוֹתֵב הַסֵּפֶר, וְלֹא דִקְדֵּק בְּחֶשְׁבּוֹן הַפְּרָטִיּוֹת כָּל כָּךְ, וְהַכֹּל מְפֹרָשׁ לְמַעְלָה:

פרק ח

פסוק ב
בְּיוֹם אֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי. הוּא יוֹם שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה (ראש השנה א,א):

פסוק ג
מִן הָאוֹר. שֶׁל תְּחִלַּת הַיּוֹם:
אֶל סֵפֶר הַתּוֹרָה. הָיוּ כָּל הָעָם מַטִּים אָזְנֵיהֶם:

פסוק ד
אֲשֶׁר עָשׂוּ לַדָּבָר. אוֹתוֹ מִגְדַּל עֵץ עָשׂוּ לְשֵׁם כָּךְ, לִקְרוֹת שָׁם עָלָיו סֵפֶר הַתּוֹרָה:

פסוק ה
כִּי מֵעַל כָּל הָעָם הָיָה. וְעַל כֵּן רָאוּהוּ כֻּלָּם:
וּכְפָתְחוֹ עָמְדוּ כָּל הָעָם. וְכַאֲשֶׁר פְּתָחוֹ לִקְרוֹת שְׁתְקוּ כָּל הָעָם:
עָמְדוּ. לְשׁוֹן שְׁתִיקָה (שְׁתְקוּ), כְּמוֹ "עָמְדוּ וְלֹא עָנוּ עוֹד" (אִיּוֹב לב:טז):

פסוק ו
בְּמֵעַל יְדֵיהֶם. בִּנְשִׂיאוּת יְדֵיהֶם, שֶׁנָּשְׂאוּ כַפֵּיהֶם לְמַעְלָה לְהוֹדוֹת לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו הַשָּׁמָיִם" (מְלָכִים א ח:כב):

פסוק ז
מְבִינִים אֶת הָעָם. שֶׁהָיוּ מְתַרְגְּמִין לָעָם דִּבְרֵי תוֹרָה:
עַל עָמְדָם. שֶׁהָיוּ עוֹמְדִים עַל רַגְלֵיהֶם:

פסוק ח
וְשׂוֹם שֵׂכֶל. וְשִׂימַת חָכְמָה, וְשׂוּם לְשׁוֹן פָּעוּל:

פסוק ט
הַיּוֹם קָדוֹשׁ. כִּי יוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא:
כִּי בוֹכִים כָּל הָעָם. מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קִיְּמוּ הַתּוֹרָה כָּרָאוּי:

פסוק י
לְאֵין נָכוֹן לוֹ. לֶעָנִי שֶׁאֵין מְזֻמָּן לוֹ מַאֲכָלוֹ:

פסוק יא
מַחְשִׁים. הָיוּ מַזְהִירִין לְכָל הָעָם לַחֲשׁוֹת, שֶׁלֹּא יִבְכּוּ עוֹד:

הַסּוּ. לְשׁוֹן שְׁתִיקָה, כְּמוֹ "וַיִּהַס כָּלֵב" (במדבר יג:ל):

פסוק יג
וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי. שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה:

פסוק טו
וַאֲשֶׁר יַשְׁמִיעוּ. וְצִוּוּ **אֲשֶׁר יַשְׁמִיעוּ קוֹל** לְחוֹג אֶת חַג הַסֻּכּוֹת, וְכֵן נוֹהֵג הַמִּקְרָא לְדַבֵּר כָּעִנְיָן הַזֶּה, כְּמוֹ "אֱמֹר לַנַּעַר וְיַעֲבֹר לְפָנֵינוּ" (שמואל א ט:כז):
וַעֲלֵי הֲדַס. מְפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה (סוכה יב,א): זֶה הֲדַס שׁוֹטֶה, שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְלוּלָב כִּי אִם לַעֲשׂוֹת סֻכָּה:
וַעֲלֵי תְמָרִים. לְלוּלָב:
וַעֲלֵי עֵץ עָבֹת. זֶה הֲדַס הָרָאוּי לְלוּלָב, כַּמְפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה (סוכה לב,ב):

פסוק יח
יוֹם בְּיוֹם. בְּכָל יוֹם וְיוֹם:

פרק ט

פסוק א
וַאֲדָמָה עֲלֵיהֶם. הֶעֱלוּ עָפָר עַל רֹאשָׁם:

פסוק ב
מִכָּל בְּנֵי נֵכָר. וּמִנְּשֵׁיהֶם שֶׁל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְמַעְלָה (נחמיה יג):

פסוק ד
עַל מַעֲלֵה הַלְוִיִּם. מַעֲלוֹת הָיוּ שָׁם שֶׁהַלְוִיִּם עוֹמְדִים שָׁם עֲלֵיהֶם בְּשָׁעָה שֶׁאָמְרוּ שִׁירָה:

פסוק ה
מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם. מִתְּחִלַּת הָעוֹלָם וְעַד תַּכְלִיתוֹ יְהִי בָּרוּךְ:
וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ. עַכְשָׁיו דִּבְּרוּ הַלְוִיִּם כְּלַפֵּי שְׁכִינָה בִּתְפִלָּה: **וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ** כִּי הוּא גָּדוֹל וּמְרוֹמָם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה, כִּי כָל הַבְּרָכוֹת וּתְהִלּוֹת שֶׁלּוֹ הֵם. דָּבָר אַחֵר: **וּמְרוֹמַם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה** שֶׁאֵין בְּרִיָּה יְכוֹלָה לְבָרְכוֹ וּלְהַלְלוֹ כְּפִי גָּדְלוֹ וְרוֹמְמוּתוֹ, שֶׁהוּא מְרוֹמָם וְנִשָּׂא יוֹתֵר מַה שֶּׁאֵין הַפֶּה יְכוֹלָה לְדַבֵּר:

פסוק ז
וְשַׂמְתָּ. טַעֲמוֹ לְמַעְלָה בַּשִּׁיִּין, לְפִי שֶׁמַּשְׁמָעוּתוֹ בִּלְשׁוֹן עָבָר:

פסוק ח
וְכָרוֹת עִמּוֹ. לְשׁוֹן פָּעוּל:

פסוק י

כִּי הֵזִידוּ. כִּי הִרְשִׁיעוּ עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ "כִּי בַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם" (שמות יח:יא):

שֵׁם. רָצוֹן בְּלַעַ"ז:

פסוק יב

יוֹמָם. בְּכָל יוֹם וָיוֹם:

פסוק יג

וְדַבֵּר. כְּמוֹ וּלְדַבֵּר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת קוֹלוֹ לְיַסְּרֶךָּ" (דברים ד:לו):

פסוק טו

לִרְעָבָם. מִן רָעֵב יֹאמַר **לִרְעָבָם**, כְּמוֹ מִן צָמָא **לִצְמָאָם**:

אֲשֶׁר נָשָׂאתָ אֶת יָדְךָ. בִּשְׁבוּעָה, כְּמוֹ "אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת יָדִי לָתֵת אֹתָהּ" (שמות ו:ח):

פסוק יז

בְּמִרְיָם. בִּשְׁבִיל מְרִי שֶׁלָּהֶם:

פסוק יט

בְּהַדֶּרֶךְ. כְּמוֹ בַּדֶּרֶךְ:

פסוק כב

לְפֵאָה. כְּמוֹ לִהְיוֹת לְצַד זָוִית אַחַת מֻחְלָקִים, בְּלִי לְהִתְעָרֵב עִם גּוֹיֵי הָאֲרָצוֹת:

פסוק כד

וַתַּכְנַע. וְהִכְנַעְתָּ:

פסוק כז

וְאַתָּה מִשָּׁמַיִם תִּשְׁמָע. הָיִיתָ שׁוֹמֵעַ:

פסוק ל

וַתִּמְשֹׁךְ עֲלֵיהֶם. מָשַׁכְתָּ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, שֶׁלֹּא לְהַשְׁחִיתָם:

פסוק לג

עַל כָּל הַבָּא. עַל כָּל מַעֲשֶׂה יְסוּרִיךְ הָרָעִים אֲשֶׁר בָּאוּ עָלֵינוּ:

פסוק לו

הִנֵּה אֲנַחְנוּ עֲבָדִים עָלֶיהָ. שֶׁאֲנַחְנוּ מַעֲלִים מַס לְכָל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת:

פסוק לז

וּתְבוּאָתָהּ. שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:

מַרְבָּה. מַעֲדַנֵּי מַאֲכָלִים לְמַלְכֵי הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת:

אֲשֶׁר נָתַתָּה עָלֵינוּ. שֶׁהֵם מוֹשְׁלִים בָּנוּ:

פרק י

פסוק א

וּבְכָל זֹאת. וּבְכָל הָרָעָה הַזֹּאת הַבָּאָה עָלֵינוּ אֲנַחְנוּ כּוֹרְתִים אֲמָנָה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְהַאֲמִין וְלִבְטוֹחַ בּוֹ:

וְכוֹתְבִים. וַאֲנַחְנוּ כּוֹתְבִים בַּסֵּפֶר לְקַבֵּל מַלְכוּתוֹ עָלֵינוּ, לְמַעַן תִּהְיֶה לָנוּ לְעֵדוּת:

וְעַל הֶחָתוּם. שֶׁרוֹב גְּדוֹלִים וַחֲשׁוּבִים שְׁבָּנוּ חֲתוּמִים עַל סֵפֶר קַבָּלַת הַמִּצְוֹת לִהְיוֹת לָנוּ לְעֵדוּת:

פסוק ב

וְעַל הַחֲתוּמִים. עַתָּה מוֹנֶה וְהוֹלֵךְ הַחֲתוּמִים בַּסֵּפֶר לְעֵדוּת קִבּוּל הַמִּצְוֹת:

נְחֶמְיָה הַתִּרְשָׁתָא. שֵׁם אֶחָד הוּא, וְזֶהוּ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי (עזרא ב:סג) דְּ**הַתִּרְשָׁתָא** הוּא **נְחֶמְיָה**. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ **הַתִּרְשָׁתָא**? שֶׁהִתִּירוּ לוֹ חֲכָמִים לִשְׁתּוֹת יַיִן נֶסֶךְ, לְפִי שֶׁהָיָה מַשְׁקֶה לַמֶּלֶךְ:

פסוק כט

וְכָל הַנִּבְדָּל. הֵם הַגֵּרִים שֶׁנִּבְדְּלוּ מִתּוֹרַת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, לִהְיוֹת דְּבוּקִים וּמְחֻבָּרִים אֶל תּוֹרָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו:

פסוק ל

עַל אֲחֵיהֶם. עִם אֲחֵיהֶם:

אַדִּירֵיהֶם. גְּדוֹלִים שֶׁבָּהֶם:

פסוק לב

הַמַּקֵּחוֹת. הַסְּחוֹרוֹת:

שֶׁבָּר. תְּבוּאָה, כְּמוֹ "בַּשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הֵם שֹׁבְרִים" (בראשית מז:יד):

וּבְיוֹם קָדְשִׁי. שֶׁל יוֹם טוֹב:

וְנִטֹּשׁ אֶת הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית. כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ" (שמות כג:יא):

וּמַשָּׂא כָּל יָד. הַשְּׁמִטַּת מִלְוֶה בַּשְּׁבִיעִית (דברים טו:ב):

פסוק לד

וְכָל מְלֶאכֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ. לַעֲשׂוֹת מִן הַכֶּסֶף:

פסוק לה

הַפַּלְנוּ. כַּמָּה יָבִיא כָּל אֶחָד:

קָרְבַּן הָעֵצִים. תִּקְרֹבֶת שֶׁל עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה לַמִּזְבֵּחַ:

לְבֵית אֲבוֹתֵינוּ. שֶׁהִיא בֵּית קְדֻשַּׁת אֲבוֹתֵינוּ:

פסוק לו
וּבִכּוּרֵי כָּל פְּרִי כָּל עֵץ. בִּכּוּרֵי שֶׁל **כָּל פְּרִי** הָאִילָן הֵם מִדִּבְרֵי חֲכָמִים:

פסוק לח
נָבִיא לַכֹּהֲנִים אֶל לִשְׁכוֹת. כִּי שָׁם הָיוּ רְגִילִים:
הַמְעַשְּׂרִים בְּכָל עָרֵי עֲבוֹדָתֵנוּ. שֶׁנּוֹטְלִים מַעֲשְׂרוֹתֵיהֶם **בְּכָל עָרֵי** יִשְׂרָאֵל:

פסוק לט
בַּעֲשֵׂר. לְשׁוֹן בַּעְשׂוֹר:
אֶת מַעֲשַׂר הַמַּעֲשֵׂר. שֶׁהָיוּ הַלְוִיִּם מְעַשְּׂרִים מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר וּמְבִיאִים אוֹתוֹ לַכֹּהֲנִים שֶׁלֹּא הָיוּ עוֹזְבִים אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ:

פרק יא

פסוק א
אֶחָד מִן הָעֲשָׂרָה. שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, לְמַעַן יֵשְׁבוּ בִּירוּשָׁלַיִם לִשְׁמֹר הָעִיר:
וְתֵשַׁע הַיָּדוֹת. תִּשְׁעָה חֲלָקִים שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל:

פסוק ב
הַמִּתְנַדְּבִים. אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחָם אוֹתָם לְהְיוֹת יוֹשְׁבִים בִּירוּשָׁלַיִם לִשְׁמֹר הָעִיר מִן הָאוֹיְבִים:

פסוק ג
וְאֵלֶּה רָאשֵׁי הַמְּדִינָה אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בִּירוּשָׁלָם. הוּא שֶׁנֶּאֱמַר בְּסָמוּךְ **וּבִירוּשָׁלַם יָשְׁבוּ בְּנֵי יְהוּדָה** וְגוֹ':

פסוק ד
מִבְּנֵי יְהוּדָה עָתָיָה וְגוֹ'. חוֹזֵר וּמְפָרֵשׁ **מִבְּנֵי יְהוּדָה** מִי וָמִי הָיוּ. וְכָל הַפָּרָשָׁה אֵינָהּ מוֹנָה כִּי אִם הַגְּדוֹלִים וְהַחֲשׁוּבִים שֶׁבָּהֶם:

פסוק ט
פְּקִיד. מְמֻנֶּה:
מִשְׁנֶה. אַחַר (הַפְּקִיד):

פסוק יא
נָגִד. מְמֻנֶּה:
נְגִיד בֵּית הָאֱלֹהִים. מְמֻנֶּה עַל בֵּית אֱלֹהִים:

פסוק יב
וַאֲחֵיהֶם עֹשֵׂה הַמְּלָאכָה לַבָּיִת. וְחַבְרֵיהֶם שֶׁהָיוּ עוֹבְדִים עֲבוֹדַת הַבַּיִת וְקַרְבְּנוֹתָיו:

פסוק יג
רָאשֵׁים לְאָבוֹת. רְאשֵׁי בֵּית אָב מִמִּשְׁפְּחוֹת הַכֹּהֲנִים:

פסוק יד
וּפְקִיד עֲלֵיהֶם. מְמֻנֶּה עֲלֵיהֶם:

פסוק טז
עַל הַמְּלָאכָה הַחִיצוֹנָה. אֲשֶׁר לַבַּיִת, כְּגוֹן בִּנְיָנֵי בֶּדֶק הַבַּיִת וַעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה שֶׁהָיוּ מְבִיאִים מִבַּחוּץ:

פסוק יז
רֹאשׁ הַתְּחִלָּה יְהוֹדָה לַתְּפִלָּה. הוּא הָיָה **רֹאשׁ** וּמְמֻנֶּה וְגָדוֹל לִפְתֹּחַ תְּחִלָּה לְהוֹדוֹת **בַּתְּפִלָּה** וּבְזִמְרוֹת שִׁירוֹתֵיהֶם שֶׁל לְוִיִּם. **יְהוֹדָה** כְּמוֹ יוֹדֶה, וְהֵ"א נִכְנֶסֶת בַּתֵּיבָה שֶׁלֹּא לְצָרֵךְ, כְּמוֹ יוֹסֵף יְהוֹסֵף (תהלים פא:ו):

פסוק יט
וְהַשּׁוֹעֲרִים. מְמֻנִּין עַל שַׁעֲרֵי הַמִּקְדָּשׁ:

פסוק כ
אִישׁ בְּנַחֲלָתוֹ. כָּל אֶחָד בְּנַחֲלָתוֹ הָיוּ יוֹשְׁבִים:

פסוק כא
בָּעֹפֶל. מָקוֹם אֶחָד אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַיִם:
עַל הַנְּתִינִים. מְמֻנִּים **עַל הַנְּתִינִים**:

פסוק כב
וּפְקִיד הַלְוִיִּם. מְמֻנֶּה עַל הַלְוִיִּם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם:
לְנֶגֶד מְלָאכֶת. עַל מְלֶאכֶת הַבַּיִת מְמֻנֶּה, כְּגוֹן בִּנְיָנֵי בֶּדֶק הַבַּיִת וּשְׁאָר דְּבָרִים שֶׁמּוֹצִיאִין מָמוֹן לְמַעֲשֵׂה (לְמַעֲשֵׂר) הַבַּיִת, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר לְמַעְלָה "וְשַׁבְתִּי וְיוֹזְבָד עַל הַמְּלָאכָה הַחִיצוֹנָה וְגוֹ'" (נחמיה יא:טז):

פסוק כג
כִּי מִצְוַת הַמֶּלֶךְ עֲלֵיהֶם. וְהַמֶּלֶךְ הָיָה מַאֲמִין בָּהֶם:
עַל הַמְשׁוֹרְרִים. לְהוֹצִיא מָמוֹן מֵאוֹצַר הַמֶּלֶךְ דְּרְיָוֶשׁ:
דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ. כְּדֵי לַעֲשׂוֹת צָרְכֵי הַבַּיִת:

פסוק כד
לְיַד הַמֶּלֶךְ. הוּא הָיָה מְצֻרָן לַעֲצַת הַמֶּלֶךְ דָּרְיָוֶשׁ:
לְכָל דָּבָר. לְכָל דִּבְרֵיהֶם אֲשֶׁר לָעָם לְדַבֵּר עֲלֵיהֶם אֶל הַמֶּלֶךְ:

פסוק לו
מַחְלְקוֹת יְהוּדָה לְבִנְיָמִין. הָיוּ מְחַלְּקִין בְּמַחְלְקוֹתָם אָנָה וְאָנָה בְּאֶרֶץ יְהוּדָה וּבִנְיָמִין:

פרק יב

פסוק א
וְיֵשׁוּעַ. הוּא יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל:

פסוק ז
בִּימֵי יֵשׁוּעַ. שֶׁהָיוּ רָאשִׁים בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ כֹּהֵן גָּדוֹל:

פסוק ח
הַיְדוּת. מִן כְּלֵי שִׁיר, לוֹמַר שִׁירָה:

פסוק ט
לְמִשְׁמָרוֹת. כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ (דברי הימים א כד:א ואילך) שֶׁהַלְוִיִּם הָיוּ חֲלוּקִים לְעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִשְׁמָרוֹת:

פסוק י
וְיֵשׁוּעַ הוֹלִיד אֶת יוֹיָקִים וְגוֹ'. כָּל אֵלּוּ שֶׁבְּמִקְרָא זֶה הָיוּ כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים:

פסוק יב
וּבִימֵי יוֹיָקִים. שֶׁהָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל הָיוּ כֹּהֲנִים הַלָּלוּ, הֵם הָיוּ רָאשִׁים, **רָאשֵׁי** בֵּית אָב לְמִשְׁמְרוֹתָם:
לִשְׂרָיָה מְרָיָה. לְמִשְׁמֶרֶת שֶׁל שְׂרָיָה הָיָה מְרָיָה רֹאשׁ בֵּית אָב, וּלְמִשְׁמֶרֶת שֶׁל יִרְמְיָה הָיָה חֲנַנְיָה רֹאשׁ בֵּית אָב, וְכֵן כֻּלָּם. וְאֶת אֲשֶׁר לֹא פֵּרַשׁ כָּל הָעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מִשְׁמָרוֹת, לֹא דִקְדֵּק הַמִּקְרָא בְּכָךְ לִמְנוֹתָם כֻּלָּם:

פסוק כב
הַלְוִיִּם בִּימֵי אֶלְיָשִׁיב. הַלְוִיִּם הַלָּלוּ הָיוּ רָאשֵׁי בֵית אָבוֹת בְּמִשְׁמְרוֹת הַלְוִיִּם בִּימֵי אֶלְיָשִׁיב הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, וְהַכֹּהֲנִים הַמְּנוּיִין לְמַעְלָה בְּסָמוּךְ (פסוקים א-כא) הֵם הָיוּ רָאשֵׁי בֵית אָבוֹת בְּמִשְׁמְרוֹתָם גַּם בִּימֵי אֶלְיָשִׁיב:
עַל מַלְכוּת. בִּימֵי מַלְכוּת דָּרְיָוֶשׁ הָיָה דָּבָר זֶה:

פסוק כג
וְעַד יְמֵי יוֹחָנָן. כָּל אוֹתָן שֶׁהָיוּ רָאשֵׁי אָבוֹת הַלְוִיִּם **עַד יְמֵי יוֹחָנָן** כֹּהֵן גָּדוֹל מְנוּיִין שָׁם בְּדִבְרֵי הַיָּמִים:

פסוק כד
מִשְׁמָר לְעֻמַּת מִשְׁמָר. שֶׁהָיוּ חֲלוּקִים בְּמִשְׁמְרוֹתָם לוֹמַר שִׁירָה:

פסוק כה
שׁוֹעֲרִים מִשְׁמָר. שׁוֹעֲרִים הָיוּ בְּמִשְׁמָר שֶׁלָּהֶם, לִשְׁמֹר שַׁעֲרֵי הַבַּיִת:
בָּאֲסוּפֵי. כְּמוֹ בְּסִפֵּי הַשְּׁעָרִים (דברי הימים א ט:כב):

פסוק כו
אֵלֶּה בִּימֵי יוֹיָקִים. אֵלֶּה הָיוּ שׁוֹעֲרִים בִּימֵי יוֹיָקִים:

פסוק כז
וּבַחֲנֻכַּת חוֹמַת יְרוּשָׁלִָם. בְּתַשְׁלוּם חוֹמַת הָעִיר, לְקַדֵּשׁ אֶת הָעִיר:
וּבְתוֹדוֹת. וּבְהוֹדָאוֹת:

פסוק כח
וּמִן הַכִּכָּר. אֲשֶׁר סְבִיבוֹת יְרוּשָׁלַם בָּאוּ הַמְשׁוֹרְרִים:

פסוק ל
וַיִּתַּהֲרוּ. תְּחִלָּה טָהֲרוּ אֶת עַצְמָן, וְאַחַר כָּךְ טִהֲרוּ אֶת אֲחֵרִים:
וְאֶת הַשְּׁעָרִים וְאֶת הַחוֹמָה. שֶׁלֹּא תִהְיֶה טֻמְאָה שָׁם בָּעִיר:

פסוק לא
מֵעַל לַחוֹמָה. שֶׁקִּדֵּשׁ אֶת הָעִיר, וְהָלְכוּ הַשָּׂרִים וּבֵית דִּין וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם עִם שְׁתֵּי תוֹדוֹת סָבִיב לָעִיר. הַכֹּל כַּמְפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת (שבועות טו,א), כְּדֵי לְקַדֵּשׁ אֶת הָעִיר:
שְׁתֵּי תוֹדוֹת. שְׁתֵּי לַחְמֵי תוֹדָה, כָּל לֶחֶם וָלֶחֶם קָרוּי תּוֹדָה:
וְתַהֲלוּכוֹת לַיָּמִין. וְכַאֲשֶׁר יָצְאוּ מִן הָעִיר כְּדֵי לְסוֹבְבָהּ, הָלְכוּ לְצַד יְמִינָהּ:

פסוק לד
יְהוּדָה וּבִנְיָמִין. שְׁנֵי שָׂרִים הָיוּ:

פסוק לו
וְאֲחָיו. חֲבֵירָיו שֶׁל זְכַרְיָה הַכֹּהֵן (נחמיה יב:לה):

פסוק לז
וְעַל שַׁעַר הָעַיִן. לִפְנֵי שַׁעַר הָעַיִן הָלְכוּ סְבִיבוֹת הָעִיר:
וְנֶגְדָּם עָלוּ. וּלְפָנֵיהֶם עָלוּ מִשַּׁעַר הָעַיִן **לְמַעֲלוֹת** שֶׁל **עִיר דָּוִד** וְאוֹתָן **מַעֲלוֹת** הָיוּ **לַחוֹמָה**:

פסוק לח
וְהַתּוֹדָה הַשֵּׁנִית הַהוֹלֶכֶת לְמוֹל. תּוֹדָה אַחֶרֶת שֶׁהָיְתָה **שֵׁנִית** לַחֲבֶרְתָּהּ הָיְתָה **הוֹלֶכֶת** נֶגֶד חֲבֶרְתָּהּ בְּשָׁוֶה, וְלֹא זוֹ אַחַר זוֹ:

וַאֲנִי אַחֲרֶיהָ. וְאֲנִי הָיִיתִי הוֹלֵךְ **אַחֲרֶיהָ** שֶׁל תּוֹדָה:

פסוק לט

וְעָמְדוּ. שָׁם הָיוּ עוֹמְדִים, שֶׁלֹּא לֵילֵךְ יוֹתֵר:

פסוק מ

שְׁתֵּי הַתּוֹדוֹת. שֶׁנִּשְׁאוּ אוֹתָם לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ:

פסוק מא

בַּחֲצוֹצְרוֹת. הָיוּ תּוֹקְעִין מִתּוֹךְ שִׂמְחָתָן:

פסוק מד

וַיִּפָּקְדוּ. לְשׁוֹן פְּקִידוּת:

הַנְּשָׂכוֹת. כְּמוֹ הַלְּשָׁכוֹת שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ:

לִכְנוֹס בָּהֶם. וּבְאוֹתָן הַלְּשָׁכוֹת הָיוּ נוֹתְנִים כָּל מַתְּנוֹתֵיהֶם שֶׁל כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם, וּמִשָּׁם הָיוּ חוֹלְקִין בֵּינֵיהֶם:

מָנָאוֹת. כְּמוֹ מָנוֹת (נחמיה ח:י):

לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם. כֹּהֲנִים הָיוּ נוֹטְלִים הָרָאוּי לָהֶם וְהַלְוִיִּם הָרָאוּי לָהֶם:

הָעוֹמְדִים. וּמְשַׁמְּשִׁים שָׁם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּתוֹדוֹת וְהוֹדָאוֹת:

פסוק מז

מָנָיוֹת. כְּמוֹ מָנוֹת (נחמיה ח:י):

וּמַקְדִּישִׁים לַלְוִיִּם. הָיוּ נוֹתְנִים בְּמַעֲשֵׂר **לַלְוִיִּם**, וְהֵם הָיוּ נוֹטְלִים מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר וְנוֹתְנִים לַכֹּהֲנִים:

פרק יג

פסוק ג

כָּל עֵרֶב. כָּל תַּעֲרוֹבוֹת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, כְּמוֹ "וְגַם עֵרֶב רַב עָלָה אִתָּם" (שמות יב:לח):

פסוק ד

וְלִפְנֵי מִזֶּה. וּמִקֹּדֶם לָכֵן:

קָרוֹב לְטוֹבִיָּה. אוֹתוֹ אֶלְיָשִׁיב הַכֹּהֵן הָיָה קָרוֹב לְטוֹבִיָּה חֲבֵרוֹ שֶׁל סַנְבַלַּט, וְנָתַן שָׁם הַכֹּהֵן כֵּלָיו שֶׁל טוֹבִיָּה:

פסוק ה

וַיַּעַשׂ. אֶלְיָשִׁיב:

לְפָנִים. שָׁם הָיוּ נוֹתְנִים קֹדֶם שֶׁבָּאתִי לִירוּשָׁלַיִם:
מִצְוַת הַלְוִיִּם. מַתְּנוֹת הָרְאוּיוֹת לַלְוִיִּם:

פסוק ו

וּבְכָל זֶה. וּבְכָל הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה **בָּאתִי אֶל הַמֶּלֶךְ** וְחָזַרְתִּי לְבָבֶל:
נִשְׁאַלְתִּי. שֶׁיִּתֵּן לִי רְשׁוּת לַעֲלוֹת לִירוּשָׁלַיִם וְלַחֲזוֹר:

פסוק ט

וָאֹמְרָה. צִוִּיתִי לְטַהֵר, **וַיְטַהֲרוּ הַלְּשָׁכוֹת וְגוֹמֵר**:

פסוק י

מָנָיוֹת. מָנוֹת (נחמיה ח:י):
לֹא נִתָּנָה. שֶׁלֹּא נָתְנוּ יִשְׂרָאֵל שָׁם הַמַּתָּנוֹת, וְעַל כֵּן בָּרְחוּ וְהָלְכוּ לָהֶם אָנָה וָאָנָה לְשָׁאֹל מַתְּנוֹתֵיהֶם, וְלֹא הָיוּ עוֹסְקִים כָּל כָּךְ בַּעֲבוֹדָתָם:

פסוק יא

וָאָקֹבְצֵם. קִבַּצְתִּי אֶת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם לְהַעֲמִידָם עַל מִשְׁמַרְתָּם בַּעֲבוֹדָתָם, וְכָל יִשְׂרָאֵל הָיוּ מְבִיאִים לָהֶם שָׁם מַתְּנוֹתָם:

פסוק יג

כִּי נֶאֱמָנִים. הָיוּ לַחֲלֹק הַמַּתָּנוֹת בֵּינֵיהֶם:

פסוק טו

הָעֲרֵמוֹת. אֲלֻמּוֹת שֶׁל תְּבוּאָה:
וָאָעִיד. הֵעִידוֹתִי בָּהֶם שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת:
בְּיוֹם מְכָרָם צָיִד. בְּיוֹם שֶׁהָיוּ מוֹכְרִים מָזוֹן וְצַיִד, צַיִד כְּמוֹ "וַיִּתֵּן לָהֶם צֵידָה לַדָּרֶךְ" (בראשית מה:כא):

פסוק טז

וְהַצּוֹרִים. סוֹחֲרִים שֶׁל צוֹר מְבִיאִים דָּגִים לִמְכּוֹר:

פסוק יט

וַיְהִי כַּאֲשֶׁר צָלְלוּ. כַּאֲשֶׁר נָטוּ הַצְּלָלִים שֶׁל עֶרֶב **שַׁבָּת** בַּשְּׁעָרִים (ירמיהו ו:ד), צִוִּיתִי לִסְגֹּר דַּלְתוֹת הָעִיר, שֶׁלֹּא יִפָּתְחוּ עַד אַחַר שַׁבָּת, שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ הָרוֹכְלִים בָּעִיר לִמְכֹּר סְחוֹרָתָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְחַלְּלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת עַל יְדֵיהֶם:

פסוק כ

וַיָּלִינוּ. וְהָיוּ לָנִים הָרוֹכְלִים וְהַסּוֹחֲרִים בְּיוֹם הַשַּׁבָּת מִחוּץ לִירוּשָׁלַיִם פַּעַם אַחַת וּשְׁתֵּי פְּעָמִים, כְּדֵי שֶׁיָּבוֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְתֹּחַ הַשְּׁעָרִים וְלִקְנוֹת מֵהֶם בַּשַּׁבָּת:

פסוק כא
וָאֹמְרָה אֲלֵיהֶם. הִתְרֵיתִי בְּאוֹתָם הָרוֹכְלִים:
אִם תִּשְׁנוּ. אִם תוֹסִיפוּ לַעֲשׂוֹת פַּעַם שְׁנִיָּה:
מִן הָעֵת. מִן אוֹתוֹ יוֹם וְהָלְאָה **לֹא בָאוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת**:

פסוק כג
הוֹשֵׁיבוּ נָשִׁים. אֲשֶׁר נָשְׂאוּ לָהֶם נָשִׁים שֶׁל עוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת:

פסוק כד
חֲצִי מְדַבֵּר. הַרְבֵּה מִבְּנֵיהֶם הָיוּ מְדַבְּרִים לְשׁוֹן **אַשְׁדּוֹדִית** כְּאִמּוֹתָם:

פסוק כה
וָאָבָּה. נָתַתִּי לָהֶם מַלְקִיּוֹת לְהַלְקוֹתָם כְּדֵי לְהוֹכִיחָם וּלְהַזְכִּירָם:

פסוק כו
גַּם אוֹתוֹ הֶחֱטִיאוּ. כָּל שֶׁכֵּן שֶׁתִּהְיוּ חוֹטְאִים עַל יְדֵי נְשֵׁיכֶם שֶׁל עוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּסָמוּךְ **וְלָכֶם הֲנִשְׁמַע וְגוֹ'** בִּתְמִיהָה. כְּלוֹמַר: שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל נִמְצָא חָטָא עַל יְדֵי נָשִׁים שֶׁל עוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וְאַתֶּם נְשָׂאתֶם נָשִׁים שֶׁל עוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת לִהְיוֹת חוֹטְאִין:

פסוק כח
וּמִבְּנֵי יוֹיָדָע... חָתָן לְסַנְבַלַּט. אֶחָד **מִבְּנֵי יוֹיָדָע חָתָן לְסַנְבַלַּט** צוֹרֵר הַיְּהוּדִים, וְהִבְרַחְתִּיהוּ **מֵעָלָי**, לְמַעַן לֹא יִהְיֶה רָגִיל בִּירוּשָׁלַיִם בִּשְׁבִיל חָתָנוֹ, לִרְאוֹת אֶת הָעִיר וְאֶת מוֹצָאֶיהָ וְאֶת מוֹבָאֶיהָ:

פסוק כט
זָכְרָה לָהֶם. הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשׂוּ:

פסוק לא
בָּעִתִּים. לְעִתִּים הָיוּ כּוֹרְתִים עֵצִים לַמַּעֲרָכָה:
וְלַבִּכּוּרִים. שֶׁהָיוּ מְבִיאִים בִּכּוּרִים בְּפֶרֶק אֶחָד, לְכָל דָּבָר וְדָבָר קָבַעְתִּי זְמַנּוֹ: